

T.C.
BAŞBAKANLIK
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu

Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi

Hazırlayan
Şebnem AVŞAR KURNAZ

Tez Danışmanı
Dr. Selim COŞKUN

Ankara
Mayıs 2009

Baskı Tarihi: 31 Ağustos 2010

İçindekiler

Kısaltmalar	5
Tablolar.....	6
Grafikler.....	7
Özet	9
Abstract.....	11
Giriş.....	13

Bölüm I

Yoksulluk Tanımları ve Yoksulluğun Nedenleri.....	15
1.1. YOKSULLUK TANIMLARI.....	15
1.1.1. Mutlak Yoksulluk.....	15
1.1.2. Görelî Yoksulluk	16
1.1.3. Diğer Yoksulluk Tanımları	17
1.2.YOKSULLUĞUN NEDENLERİ.....	22

Bölüm II

Çocuk Yoksulluğu	27
2.1.YOKSULLUĞUN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	34
2.2. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN GÖRÜNÜMLERİ.....	44
2.2.1. Çocuk İşçiliği	44
2.2.2. Sokak Çocukları	47
2.2.3. Suça İtilen Çocuklar	48
2.2.4. Korunmaya Muhtaç Çocuklar.....	49
2.3. ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ÇOCUK YOKSULLUĞU.....	50

Bölüm III

Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu 55

3.1.ÇOCUK SAĞLIĞI GÖSTERGELERİ 58

3.1.1. Bebek ve Çocuk ölümlülüğü 58

3.1.2. Düşük kilolu çocuklar 60

3.2. EĞİTİME ERİŞİM GÖSTERGELERİ..... 61

3.2.1. Okul öncesi eğitimden (36-72 ay) yararlanan çocukların oranı..... 62

3.2.2. İlköğretimde 8. sınıfa erişim oranı..... 65

3.2.3. İlköğretimde net okullaşma oranı 66

Bölüm IV

Çocuk Yoksulluğunu Azaltmaya Yönelik

Politikalar ve Uygulama Araçları 69

4.1. DÜNYA UYGULAMALARI 69

4.2. TÜRKİYE’DE ÇOCUK YOKSULLUĞUYLA MÜCADELEYE YÖNELİK UYGULAMALAR 75

4.2.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü 75

4.2.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 79

4.2.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 82

4.2.4. Milli Eğitim Bakanlığı..... 83

Sonuç ve Öneriler 85

Kaynakça..... 88

Kısaltmalar

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

ILO: International Labour Organization

(Uluslararası Çalışma Örgütü)

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

OECD: Organisation for Economic Cooperation and

Development (Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

SYDGM: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

Genel Müdürlüğü

ŞNT: Şartlı Nakit Transferi

TNSA: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization

(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

UNICEF: United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu)

Tablolar

Tablo 1. ABD’de çocuk ve yetişkinlerin yoksulluk oranları (1959-1989).....	29
Tablo 2. Hanehalkı fertlerinin işteki durumuna göre yoksulluk oranları.....	29
Tablo 3. Hane ve çocuk yoksulluğunun niceliksel boyutu.....	56
Tablo 4. Dünyada Bebek ve Çocuk Ölümlülüğü.....	59
Tablo 5. Bebek ve Çocuk Ölümlülüğü.....	60
Tablo 6. Düşük doğum ağırlıklı bebek oranı.....	61
Tablo 7. Seçilmiş Ülkelerde Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları (%).....	64
Tablo 8. Okul Öncesi Eğitim Okullaşma Oranı (%).....	65
Tablo 9. İlköğretimde net okullaşma oranı.....	66

Grafikler

Grafik 1. OECD ülkelerinde çocuk yoksulluğu	32
Grafik 2. Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İleri Derecede Çocuk Yoksulluğu	33
Grafik 3. Bölgelere Göre Bir İşte Çalışan Okul Çağındaki Çocuklar	45

ÖZET

Çocukların yoksullukla karşılaşma ve yoksulluğun olumsuz etkilerine maruz kalma riski yetişkinlere göre daha yüksektir. Yoksulluk içinde yetişmek, çocukları sağlıklı yaşama, büyüme ve gelişme açısından gerekli imkanlardan yoksun bırakmaktadır. Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluk çoğu zaman yetişkinlik döneminde yaşanan yoksulluğun habercisi olmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle genel olarak yoksulluk olgusu ve yoksulluğun nedenleri ele alınacak olup, çocuk yoksulluğu kavramının anlatılmasının ardından yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisi çocuk hakları bağlamında değerlendirilecektir. Daha sonra Türkiye'deki çocuk yoksulluğu çeşitli göstergelerle ortaya konularak Dünyada ve Türkiye'de çocuk yoksulluğuyla mücadele konusunda bilgi verilecektir

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, Çocuk Yoksulluğu, Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu, Çocuk Yoksulluğu ile Mücadele.

ABSTRACT

The risk of encountering poverty and its negative effects is higher for children than adults. The basic needs like nutrition, health and education can not be provided due to the negative effects of growing in poverty. Usually, the poverty in the period of childhood, results in poverty in adulthood.

In this study, the issue of poverty and its reasons will be discussed and the effects of poverty on children will be evaluated in terms of children rights. Child poverty and its indicators in Turkey will be examined, and information about methods for fighting against poverty in Turkey and other countries will be given.

Key Words: Poverty, Child Poverty, Child Poverty in Turkey, Fight with Child Poverty.

GİRİŞ

Günümüzde yoksulluk sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunu değil, aynı zamanda gelişmiş sanayi toplumlarının da sorunudur. Gelişmiş ülkelerde yoksulluğun artma ve kalıcı olma tehlikesi bulunmaktadır. 1990'lı yıllardan bu yana uluslararası yardım ve finans kuruluşlarının, yoksul ülkeler ve yoksullukla mücadele konusundaki çalışmaları, yoksulluğun uluslararası bir sorun ve sosyal politika konusu haline geldiğini açıkça göstermektedir.

Yoksulluk, çocukları yaşama, büyüme ve gelişme açısından gerek duydukları imkânlardan yoksun bırakmaktadır. Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluk çoğu zaman yetişkinlik döneminde yaşanan yoksulluğun habercisi olmaktadır.

Çocuk yoksulluğunun ayrı bir alan olarak değerlendirilmesi özellikle çocukların özel ilgi ve korunmaya ihtiyaç duyduğu, onların güçsüz ve zayıf olduğu bunun için onlara ait hakların düzenlenmesi gerektiğinin savunulmasıyla paralel olarak ortaya çıkmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuğun en yüksek yararının gözetilmesi gerekliliği ifade edilirken dünya çocuklarının yarısından fazlasının yoksulluk, savaş gibi sorunlarla karşı karşıya oldukları bilinmektedir. Yoksulluk içinde yetişen çocuklar sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere ulaşamamaktadır. Ayrıca yoksulluk çocuk işçiliğinin de önde gelen nedenlerindedir. Çocukların çalışması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Uzun çalışma saatleri çocukların gelişimine ve eğitim hayatına zarar verdiği gibi, çalışan çocukların fiziksel, duygusal ve cinsel istismara uğrama riski artmaktadır.

Dünyada 600 milyon çocuk yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde 5 yaşın altındaki 200 milyon çocuğun mutlak yoksulluk düzeyinin altında yaşadığı bilinmektedir. Yoksullukla bağlantılı olan hastalık, yetersiz beslenme gibi önlenemez çeşitli nedenlerden dolayı dünyada her

gün 5 yaşından küçük 30.500 erkek ve kız çocuk hayatını kaybetmektedir (http://www.cocukvakfi.org.tr/sayisal_rapor2.htm#1). Yoksulluk nedeniyle çocukların temel hakkı olan yaşama hakkının ihlal edilmesi çocuk yoksulluğuyla mücadele edilmesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuk yoksulluğunun önlenmesi, çocukların temel haklara ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmasını sağlamanın yanı sıra, yetişkinlik döneminde yoksullukla karşılaşma riskini de azaltacaktır.

TÜİK tarafından açıklanan yoksulluk verilerinde Türkiye'deki çocuk yoksulluğu oranlarının yetişkin yoksulluğu oranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca çocuk yoksulluğunun toplumsal açıdan yansımaları olan sokak çocukları, çocuk işçiliği gibi sorunlar da sıklıkla gündeme gelmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'deki çocuk yoksulluğuna ilişkin kapsamlı bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde yoksulluk olgusu ele alınmış, yoksulluğun tanımlamaları ve nedenleri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, çocuk yoksulluğu kavramı anlatılmış ve çocuk yoksulluğunun nedenleri ile çocuklar üzerindeki etkileri konusunda bilgi verilmesinin ardından, çocuk yoksulluğunun görünümleri ve çocuk hakları sözleşmesi bağlamında çocuk yoksulluğu anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye'de çocuk yoksulluğuna ilişkin çeşitli göstergelere değinilerek, çocuk sağlığı ve eğitime erişim oranlarına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Dördüncü bölümde çeşitli ülkelerin ve Türkiye'nin çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik politikaları ve uygulama araçları anlatılmıştır. Çocuk yoksulluğuyla mücadele Avrupa Birliğine üye ülkelerin Sosyal Koruma ve Sosyal İçerme alanı politika önceliklerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda üye ülkelerden örnek programlara değinilmiştir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan programlara da yer verilmiştir. Türkiye'de çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik hizmet veren kurumlar ve programları anlatılmasının ardından, genel değerlendirme, sonuç ve önerilerle çalışma tamamlanmıştır.

BÖLÜM I

YOKSULLUK TANIMLARI VE YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

1.1. YOKSULLUK TANIMLARI

Yoksulluk farklı boyutları dikkate alınarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu bölümde yoksullukla ilgili çeşitli tanımlamalara yer verilecektir.

1.1.1. Mutlak Yoksulluk

Dünya Bankası'nın 1990 yılında yayınladığı kalkınma raporunda "mutlak yoksulluk" ve "görelî yoksulluk" şeklinde iki temel tanım yapılmıştır (World Bank, 1990; akt. İnsel, 2001:64). Mutlak yoksulluk (absolute poverty), bir kişinin veya hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari temel ihtiyaçlarının tespit edilmesinin ardından, bu temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli gelirin belirlenmesiyle tanımlanmaktadır (İnsel,2001:64; Erdoğan,2004:24; Aktan ve Vural, 2002:43). Bu tanımın kökenlerinin 19. yüzyılın sonlarında İngiltere'de yapılan çalışmalara dayandığı belirtilmektedir (Şenses,2001:62). Bu çalışmalara göre mutlak yoksulluk, insanların asgari

ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu olarak ifade edilmektedir (Alagh, 1992:109;akt. Şenses, 2001:63). Bu tanımın mutlaklık özelliği insanın biyolojik özelliklerini esas alarak yapılmış olmasından gelmektedir (Sapancalı, 2003:47; akt. Çamur Duyan, 2006:8)

İnsanların sadece gıda gereksinimleri olmadığından hareketle;

- Yaşamını insani şartlarda sürdürebilmeye yetecek gıdayı temin edemeyen, karnı doymayan,
- Kendini dış etkenlerden koruyacak bir barınağa sahip olmayan,
- Temiz içme ve kullanma suyuna erişemeyen,
- Asgari sağlık hizmetlerinden yararlanamayan,
- Temel eğitim göremeyen,

insanların “mutlak yoksul” olarak nitelendirilebileceği belirtilmiştir (Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi, 1995:41; Kabasakal, 1998:32).

Mutlak yoksulluk sınırı bireylerin yaşamlarını sürdürmek için gerek duyduğu en asgari gereksinimler göz önüne alınarak belirlenmektedir.

1.1.2. Göreli Yoksulluk

Dünya Bankası tarafından yapılan “görelî yoksulluk (relative poverty)” tanımında ise yoksul hane halkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve mevcut koşullara göre ortalama bir gelire sahip olan hane halkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma kabiliyeti arasındaki fark ifade edilmektedir (Dumanlı, 1995a:213; Erdoğan, 2004:24).

Görelî yoksulluk toplumun ortalama gelir düzeyi temel alınarak onun belli bir oranının yoksulluk sınırı olarak belirlenmesiyle tespit edilmektedir (Gürsel, 2000:311;akt. Çamur Duyan, 2006:8).

1.1.3. Diğer Yoksulluk Tanımları

Birleşmiş Milletler, yoksulluk kavramının işlevsel hale getirilebilmesi için geliştirilmiş olan temel gereksinim (basic needs) kavramını vurgulamaktadır. 1976 yılında Uluslar arası Çalışma Örgütünün Küresel Konferansında ayrıntılı olarak tanımlanan temel gereksinimler şunlardır:

- 1) Bir ailenin beslenme, barınma, giyim gibi özel tüketim ihtiyaçları için asgari düzeydeki gereklilikler,
- 2) Toplu tüketim konusu olan güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, kamu ulaşımı, sağlık ve eğitim gibi hizmetler,
- 3) Kendilerini etkileyen kararların alınmasına katılma,
- 4) Mutlak düzeydeki temel gereksinimlerin, temel insan haklarının daha geniş bir çerçevesi içinde karşılanması,
- 5) Temel gereksinim stratejisinin istihdama hem amaç hem de araç olarak yaklaşması,

olarak belirlenmiştir. Temel gereksinimler incelendiğinde bireylerin toplumdan dışlanmasını engellemeye çalışan ve bireylerin kendi geleceklerini oluşturmada fırsatlarının bulunmasını sağlayan bir tutum bulunduğu anlaşılmaktadır (Çamur Duyan, 2006:10-11).

Bir diğer yoksulluk tanımı olan "gelir yoksulluğu" ise yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak ifade edilmektedir (Aktan ve Vural,2002:44; Ünal, 2004:14; Dumanlı, 1996:7; Özbek, 2001:54).

Sen (1992,1999; akt. Wagne, 2007:1) yoksullukla ilgili tanımlamalara sadece ekonomik açıdan bakan geleneksel yaklaşımlara farklılık getirerek çok boyutlu yaklaşımı benimsemiştir. Çok boyutlu yaklaşım insani yoksulluk endeksi, sosyal dışlanma, gibi kavramları gündeme getirmiştir.

Sen'in çok boyutlu yaklaşımına uygun olarak "İnsani Yoksulluk" kavramı Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen yeni bir yoksulluk tanımıdır. İnsani yoksulluk bireylerin insanca yaşama sahip olamamalarını ifade etmektedir (Şahin ve Yıldırım, 2007:567; Aktan ve Vural, 2002:45). İnsani yoksulluğu belirlemek ve değerlendirmek için insani gelişme kavramı kullanılmaktadır (Kabasakal, 1998:32).

Birleşmiş Milletler tarafından kalkınmakta olan ülkeler için kullanılan "İnsani Gelişme" kavramı kırk yaştan fazla ömür beklentisi olmayanların nüfusa oranı, beş yaş altı çocuklarda orta ve şiddetli düzeylerde az beslenme oranı, yetişkin okuma yazma bilmeme oranları, sosyal hizmetlerden yararlanma oranlarını içermektedir (UNDP,1997; akt.Erdoğan, 2004:24).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı ve Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Teşkilatı, Dünya Bankasınca belirlenmiş olan mutlak yoksulluk kriterini esas alarak, yoksulluğun yoğunluğunu ölçmek amacıyla yeni bir tanım geliştirmiştir (Şahin ve Yıldırım, 2007:569). Bu kritere göre, gelirinin tamamını harcadığı halde, mutlak yoksulluk kriterinde esas alınan günlük kalori miktarının yalnızca %80'ini karşılayabilenler "ultra yoksul" olarak tanımlanmaktadır (Şahin ve Yıldırım, 2007: 569). Dünya Sağlık Örgütü, ultra yoksulların yoksulluk durumlarının beş yıldan fazla sürmesi halinde durumlarının düzeltilmesinin imkansızlaştığını belirten "kronik yoksul" tanımlamasını yapmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001:106).

Jargowsky ve Bane (1990;akt. Gül ve Gül, 2008:59-60), yoksulluğu süreç ve belirleyicileri çerçevesinde sınıflandırarak, üç farklı grupta ele almaktadır. Birinci grup "sürekli yoksulluk"tur (persistent poverty). Sürekli yoksulluk uzun bir süredir yoksulluk içinde yaşayan aile ve kişileri içeren bir terimdir. Bu yoksulluk grubu yoksulluğun kuşaktan kuşağa geçme eğiliminde olduğunu vurgulamaktadır. İkinci grup olan "çevresel ya da mekansal yoksulluk" ise eski ve bakımsız evlerin çoğunlukta olduğu, yoksul mahalle ortamının ve yüksek işsizlik oranlarının belirginleştiği olduğu ve yoksulluğun yoğunlaştığı alanları ifade etmek için kullanılmaktadır. Üçüncü grup olan

“sınıf altı” yoksulluğunun ayırt edici özellikleri ise; kuraldışı norm, davranış ve tutumlarla sıklıkla karşılaşılması, uyuşturucu ve alkol kullanım oranının yüksekliği, evlilik dışı çocuk sahibi olmanın yaygınlığı, sosyal yardımlara bağımlılık gibi öğelerdir. Bu grup için yapılan tanımlama Lewis’in yoksulluk kültürü teziyle benzerlik göstermektedir.

Türkiye’de yoksulluğun tanımlanmasında “yeni yoksulluk” kavramı öne çıkmaktadır. 1990’lardan itibaren belirginleşen eğilimler sonucunda yeni bir yoksulluğun ortaya çıktığı belirtilerek, kentsel yoksulluk bağlamında, gecekondu veya varoş yoksulluğu ile sınıf altı yoksulluğu arasında ayırım yapılmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001:70). Işık ve Pınarcıoğlu’na göre (2001:39) varoş yoksulları, son derece dinamik, kaderine razı olmayan, kentte tutunarak kendisi ve ailesi için bir savaşa girmeyi göze alan ve büyük ölçüde enformel sektörlerde ve cemaat ilişkilerinde yer alan bir kesimdir. Sınıf altı yoksulları ise umutsuz ve esas olarak dönüşüm kapasitesinden büyük ölçüde yoksun bir kesimdir. Sınıf altı yoksullar, evsizler, uyuşturucu bağımlıları, çalışmak istemeyen ya da çalışmayı akılcı bulmayan kişiler, işsizlik girdabından çıkamayanlar gibi geniş bir kitleyi kapsamaktadır. Bu gruplar sosyal dışlanmayla karşı karşıyadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001:70).

Yoksullukla ilgili daha ayrıntılı ve kapsamlı bir sınıflandırma Dinitto tarafından yapılmıştır. Dinitto’ya göre beş tür yoksulluktan söz edilmektedir. Yoksunluk olarak yoksulluk (poverty as deprivation) , eşitsizlik olarak yoksulluk (poverty as inequality) ; yoksulluk kültürü (culture of poverty) ; sömürü olarak yoksulluk (poverty as exploitation) ve yapısal yoksulluk (poverty as structure). Yoksunluk olarak yoksulluk; kabul edilebilir bir hayat seviyesini sürdürebilmek için gerekli olan yiyecek, giyecek, tedavi gibi temel gereksinim maddelerinden yoksun olmayı ya da yeterli seviyede yararlanamamayı içermektedir. Yoksulluk eşitsizlik olarak tanımlandığında ise, insanca bir yaşam sürmeye yetecek bir gelir elde edememe durumu vurgulanmakta, ekonomik olarak kendine yetememe ve toplumdaki gelir dağılımındaki eşitsizlikler öne çıkmaktadır. Yoksulluk kültürü ise; yoksulluğun kuşaktan kuşağa geçmesini ve kısır döngüsel yaşam biçimini ifade etmekte olup, yoksul bireylerin düşük

gelirlerine ek olarak, vurdumduymazlık, dışlanmışlık, isteksizlik ve özgüven eksikliği gibi davranışsal ve kişilik özelliklerini de kapsamaktadır. Sömürü olarak yoksulluk kavramında ise, yoksulluğun üst ya da yöneten sınıfların sömürsününün bir türü ve bu sınıfların çıkarları için gerekli olduğu vurgulanmaktadır (DiNitto, 1991:48;akt. Gül ve Gül, 2008:60-61). Bu yaklaşımda özellikle büyük kent merkezlerinde yaşayan ve üst sınıfın yapmak istemediği düşük ücretli ve zor işleri yapan yoksullara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Bu durum yoksulluğun bir işlevi olarak değerlendirilmektedir. Beşinci yoksulluk türü olan yapısal yoksullukta ise toplumun belli sınıflarının ya da gruplarının ayrımcılık nedeniyle dikey toplumsal hareketlilikten yoksun bırakılmaları ifade edilmektedir. Bu kavramsallaştırmada kapitalist yapının içinde barındırdığı çatışan koşullar vurgulanmaktadır. Sınıflar arasında ve çalışan sınıfın kendi içinde, mesleki yapıda ve ücretlerde ortaya çıkan kutuplaşmalar ile piyasada düşük gelirlili ve iyi eğitim görememiş olan vasıfsız işgücü için yetersiz imkanlar yoksulların çalışma koşullarını sınırlandırmaktadır (DiNitto, 1991:48;akt. Gül ve Gül, 2008:62-63).

Yoksullukla ilgili tanımlamalardan da açık bir şekilde görüldüğü gibi, yoksulluk, ülkelere, ülke içindeki bölgelere, gereksinim duyulan temel mal ve hizmetlere ve bunun da ötesinde içinde yaşanılan koşullara, gelişmişlik düzeyine, geleneklere, yerleşmiş adetlere ve diğer insanların yaşayışlarına bağlı olarak değişen göreceli bir kavramdır (İlik, 1990:4).

Yoksulluğun sosyal, ekonomik ve kültürel yönleriyle pek çok boyutunu kapsayan kümeler ve belirtileri şu şekilde ifade edilmektedir (Spicker, 2000:3-4; akt., Çamur Duyan, 2006:9):

Kümeler	Belirtiler/Göstergeler
Temel Gereksinimler	Korunma, giyim, barınma, yiyecek gibi temel gereksinimlerin azlığı.
Temel Güven Eksikliği	Ezilmişliğe bağlı olarak temel güvenlik gereksinimlerinin denk bir şekilde karşılanamaması.
Sınırlı Kaynaklar	Gelir eksikliği içinde olan insanların gereksinimlerini karşılayabilecek yeterli düzeyde güvence ya da kaynaklara sahip olamaması.
Yaşam Ölçütleri	Ortalama olarak toplumun yaşam ölçütleri altında yaşama.
Yetki Eksikliği	Kendi kendilerine hem yoksunluklarını hem de kaynak eksikliklerini giderecek çözüm yollarının ve toplumsal hakların eksikliği.
Çok Yönlü Yoksulluk	Açlık ve evsizlik gibi sorunların uzun yıllar boyunca kaynak sınırlılığı sebebiyle çözümlenememesi sebebiyle sıkıntı ve derinden yaralayıcı bir biçimde acı vermesi durumu.
Dışlanma	Toplumsal yaşamın bir parçası olan toplumsal ilişkilere katılamama.
Eşitsizlik	Toplumun geneli ile karşılaştırıldığında kişinin kendisini toplumdaki diğer kişilere göre daha eşitsiz bir biçimde hissetmesi.
Sosyal Sınıf Farklılığı	Bireylerin toplumdaki ekonomik konumları nedeniyle kendilerine bağıntılı olarak hissettikleri toplumsal gruplanmalar.
Sosyal Güvenlik Eksikliği	Yoksullar kendilerini toplumsal güvenlikten yararlanırken eksiklik içinde hissederler. Bu eksiklik onların gelirlerinin düşüklüğü değil güven eksikliğidir.
Beklenmeyen Durumlar	Yoksul bireyleri, yoksulluklarını sürdürmelerine neden olan beklenmedik durumların ortaya çıkmasıdır. Örneğin aile büyüklerinin ölümü veya uzun süreli hastalıklar gibi.

Yoksulluğun tek bir tanımı olmasa da tüm tanımlardan anlaşılacağı üzere, yoksulluk insan hayatının birçok yönünü etkileyen bir sosyal sorundur. Yoksulluk sorununu ve etkilerini daha iyi anlamak için yoksulluğun nedenlerinin irdelenmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde bu konuya yer verilecektir.

1.2. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Yoksulluğun oldukça çeşitli olan nedenleri iki yaklaşım doğrultusunda değerlendirilmektedir (Zastrow, 1991:311; Şenses,2001:104; Şahin ve Yıldırım, 2004:570). İlk yaklaşım, yoksulluğun nedenlerini, kişilerin yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışları, tutumluluk derecesi ve gösterdikleri çaba gibi kendi kişisel özellikleriyle ilişkilendirmekte olup, yoksulları “yoksulluğun hem kurbanı hem de nedeni” olarak görmektedir (Şahin ve Yıldırım, 2007:570).

İkinci yaklaşım ise yoksulluğu, yoksulların dışında başta ekonomik politikalar olmak üzere, düşük ücretler, yetersiz eğitim, istihdam olanakları ve ayrımcılık gibi yoksulların kendi denetimi dışındaki “yapısal” etmenlerle ve bütünüyle sosyo-ekonomik sistemle ilişkilendirmektedir (Şahin ve Yıldırım, 2007:570).

Yoksulluğun nedenleri arasında yer alan faktörler Aktan ve Vural (2002: 551-552) tarafından şu şekilde sıralanmaktadır:

- Hızlı nüfus artışı
- Adaletsiz vergi sistemi
- Yüksek faiz ve rant ekonomisi
- Doğal afetler
- Çalışamayacak durumda olan engelli sayısının fazla olması
- Bireyler arasındaki yetenek farklılıkları
- Piyasada tekelleşmenin olması
- Devlet teşviklerinin yetersiz olması
- Enflasyon
- İşsizlik

Yoksulluğun nedenleri incelenirken birçok etkeni bir arada değerlendirmek gerekmektedir. Bu etkenler şu şekilde sıralanabilir (Karataş, 2003:127):

- Bireysel-toplumsal özellikler (yaş, cinsiyet, engellilik, kronik bir hastalığın varlığı, aile parçalanması v.b.)
- Ülkenin ekonomik yapısı, sosyal politikalar, diğer sosyal sorunlar (işsizlik, göç, kentleşme v.b.)
- Üretim, paylaşım ilişkileri, gelir dağılımı

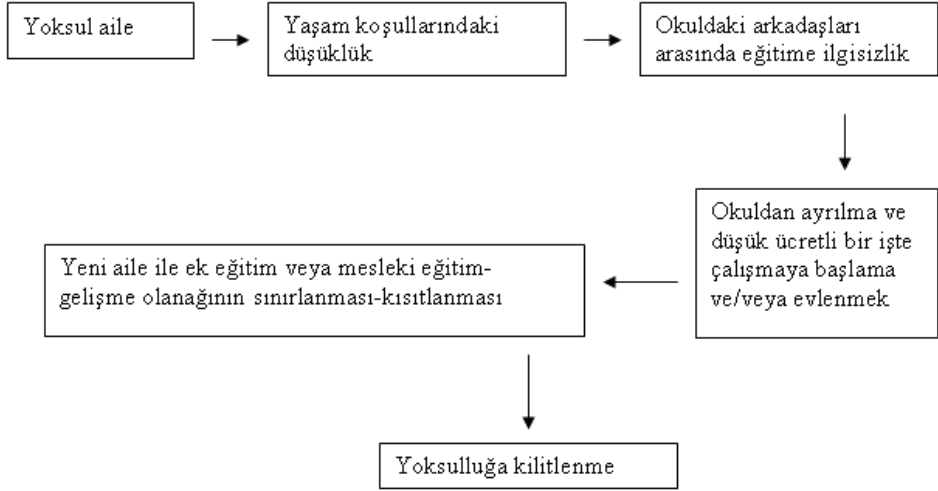
Bazı çalışmalarda yoksulluğun nedenleri ekonomik kriz, yüksek işsizlik oranı, engellilik, ruhsal sorunlar, iş becerisinden yoksun olma, kadının bakmakla yükümlü olduğu küçük çocuklarının olması, düşük eğitim düzeyi, boşanma, terk edilme, düşük ücretli işlerde çalışma şeklinde belirtilmektedir (Zastrow ve Bowker, 1984; Loure, 1964; akt. Koşar, 2000:27).

Küresel bağlamda yoksulluk; kaynakların kıt olmasının sonucu olarak değil daha çok paylaşımındaki sorunlar ve işsizliğe, emek maliyetlerinin dünya ölçeğinde minimize edilmesine dayanan küresel aşırı arz sistemine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Chossudovsky, 1999: 29).

Buğra'ya (2005:1) göre bugün sosyal bir sorun olarak tartışılan yoksulluk 16. yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin ortaya çıkışı ile bağlantılıdır. Tarımın ticarileşmesiyle tarımsal yapıların çözülmesi, kırsal alanda geçinemeyenlerin şehirlere göç etmesi, talepten kaynaklanan dalgalanmaların etkisi altında ulaşım, ticaret ve imalat sektörlerinde sağlanan istihdamın düzensizliği modern yoksulluğun nedenlerini oluşturmaktadır.

Özbudun (2002:54) günümüzde yoksulluğun tüm tezahürlerin, giderek artan ölçülerde "küreselleştirici" süreçlerin ve bu süreçlerin dinamiğini oluşturan neoliberal politikaların bir sonucu olarak görmektedir. Küreselleşmeyle bağlantılı olarak değerlendirilen yoksulluğu salt "geçim kaynaklarına erişememek" ya da "kişi veya hane halkının yaşaması için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayamaması" olarak tanımlamak yetersiz olmaktadır. Yeni yoksulluk bu tanımları da içeren "toplumsal dışlanma", "marjinalleşme" ile birlikte ele alınmalıdır (Özbudun, 2002:54).

Lewis (1971; akt. İlik, 1996:18) yoksulluğun nedenlerini “yoksulluk döngüsü” şemasında ifade etmektedir.

Lewis, yoksulluğa ilişkin bu kısır döngüyü, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş Porto-Rico'lu göçmen ailelerle yaptığı çalışmalarla geliştirmiştir (İlik, 1996:18). Davranışları yönlendiren yaşam modeli olan yoksulluk kültürünün unsurlarını Lewis şu şekilde belirtmektedir (akt.Ok-tik, 2008:32-33):

“ Bireysel düzeyde güçlü bir kıyıda kenarda kalma duygusu, çaresizlik, bağımlılık, aşağılık duygusu, görece olarak az bir haz alma gücüyle şimdiki zamana yönelim, teslim olma duygusu ve kadercilik başlıca özellikleridir. Aile düzeyinde özgür birliktelik ya da resmi olmayan evlilik, göreceli olarak üst düzeyde anne ve çocukların terk edilmesi, anne merkezli aileye yönelim ve ana soyuna ait bilgiler yoğundur. Boşanma oranları ve erkeğin ailesini terk etmesi sonucu kadının öncülüğünde -ana- odaklı aileye yönelim olmaktadır”

Lewis, yoksul bireylerin topluma yeterince katılmadığını ve toplumun temel kurumlarıyla yeterince bütünleşemediklerini ifade etmektedir (Oktik, 2008:33). Yoksulluk kültürünün bütün özellikleri yoksullar tarafından içsel-

leştirilip nesilden nesile geçmektedir. Böylece yoksulluk sürekli hale gelmektedir.

Lewis'e göre yoksulluk kültürünün oluşabilmesi için gerekli koşullar şunlardır (Lewis, 1966:xilv-xlv) :

- Nakit ekonomisi, ücretli emek ve kar amaçlı retim
- Sürekli bir yüksek işsizlik oranı ve vasıfsız emeğin eksik istihdamı
- Düşük cretler
- Düşük gelirlilerin toplumsal, siyasal ve ekonomik örgütlenme dzeyelerinin düşük olması
- Bireysel ya da ikincil ilişkilerden çok aile ilişkilerinin ve dayanışmanın ne çıkması
- Zenginlik ve servet birikimini ve toplumsal hareketliliği vurgulayan, düşük ekonomik statüyü kişisel yetersizliğin ve beceriksizliğin ürünü gören bir egemen sınıf kültür yapısının bulunması

Yoksulluk toplumlarda farklı grupları farklı derecelerde etkilemektedir. Toplumlarda yoksulluktan en fazla etkilenen grubun çocuklar olduğu bilinmektedir. 2. bölümde ocuk yoksulluğu kavramı ele alınacaktır.

BÖLÜM II

ÇOCUK YOKSULLUĞU

Yoksulluk içinde yaşamak çocukları yaşama, büyüme ve gelişme açısından ihtiyaç duydukları olanaklardan yoksun bırakmaktadır. Bu olanaklardan yoksun olmak çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca yoksulluk içinde yetişen çocukların yetişkinliklerinde de yoksullukla karşılaşma riskinin yüksek olduğu bilinmektedir (Corcoron, 1995; akt. Lichter, 1997:122). Bu durum yoksulluk içinde yetişen bireylerin de kendi çocuklarını yoksulluk içerisinde yetiştirmelerine neden olabilmektedir.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri düşük gelir durumu devam ettikçe ve süre olarak uzadıkça güçlü bir şekilde kendini göstermektedir. Çocukların yaşları küçüldükçe yoksulluğun olumsuz etkileri de artmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2006:2).

19. yüzyılda çocuk yoksulluğu kavramı sosyal politikanın konusu haline gelmiştir (Hendrick, 1994; akt. Platt, 2005: 4). Ancak ilk başlarda çocuk yoksulluğu ailenin yoksulluğuyla birlikte değerlendirilirken, 1980'li yıllardan itibaren çocuk yoksulluğu ayrı bir kavram olarak ele alınmaya başlanmıştır.

(Dayıoğlu, 2007:3). Çocuk yoksulluğun ayrı bir alan olarak değerlendirilmesi özellikle çocukların özel ilgi ve korunmaya ihtiyaç duyduğu, onların güçsüz ve zayıf olduğu bunun için onlara ait hakların düzenlenmesi gerektiğinin savunulmasıyla paralel olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca çocukların yoksulluğu algılayışının yetişkinlerden farklı olduğu da bilinmektedir. Bu durum da çocuk yoksulluğunun ayrı değerlendirilmesinde önemli bir faktördür.

Yoksulluğun tüm ülkelerde geçerli ve karşılaştırma yapmaya uygun bir tanımının yapılmasında karşılaşılan zorluklar çocuk yoksulluğunun tanımlanması esnasında da karşımıza çıkmaktadır. Redmond'a göre çocuk yoksulluğunu tanımlamanın teknik olarak dört zorluğu vardır. Birinci zorluk tanımın evrensel olmasının gerekliliğidir. Çocuk refahıyla ilgili global çalışmaların bile zengin ve fakir ülkelerdeki çocukları direkt olarak karşılaştırmaktan kaçındığı göz önüne alındığında, bu durumun oldukça büyük zorluklar içerdiği anlaşılmaktadır. İkinci olarak çocuk yoksulluğunun tanımı çocukların hayatını etkileyen önemli unsurları vurgulamalıdır. Bu unsurların anlaşılması için çocukların yoksulluğu nasıl yaşadıkları, nasıl algıladıkları üzerine daha fazla araştırma yapılmalıdır. Üçüncüsü, çocuk yoksulluğunun tanımı ideolojik yaklaşımlardan uzak, objektif olmalıdır. Dördüncüsü, tanımlama uygulanabilir olmalı, çocuk yoksulluğunun azalmasına ve çözümüne yönlendirmede katkı sağlamalıdır (Gordon ve diğerleri, 2003; Bradbury ve Jantti,1999; UNICEF, 2005; akt. Redmond, 2008:66). Bütün bu unsurlar göz önüne alındığında çocuk yoksulluğunu tanımlamanın zorluğu anlaşılmaktadır.

UNICEF, "Dünya Çocuklarının Durumu 2005" raporunda yoksulluk içinde yaşayan çocuklara ilişkin şöyle bir tanımlama yapılmaktadır (UNICEF, 2005:18):

"Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak geliştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar."

Bu tanımlamada yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisinin yetişkin olduklarında da devam ettiği açıkça vurgulanmaktadır.

Çocuk yoksulluğuyla ilgili yapılan çalışmalar, çocuk yoksulluğu oranlarının hane ve yetişkin birey yoksulluk oranlarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Çocuk yoksulluğuyla ilgili Amerika Birleşik Devletlerinde ilk istatistikler 1959 yılında yayınlanmıştır. 1959-1989 yıllarında Amerika’da çocuk ve yetişkinlerin yoksulluk oranları aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 1: ABD’de çocuk ve yetişkinlerin yoksulluk oranları (1959-1989)

Yıl	Çocuklar (<18 yaş)	Yetişkinler (18-64 yaş)	Yaşlılar (>65 yaş)
1959	27.3	17.0	35.2
1969	14.0	8.7	25.3
1979	16.4	8.9	15.2
1989	19.6	10.2	11.4

Çocuk ve yetişkinlerin yoksulluk oranları incelendiğinde çocuk yoksulluğunun yetişkin yoksulluğundan daha yüksek oranda olduğu anlaşılmaktadır (Nüfus Araştırması, 1996; akt. Brooks ve diğerleri, 1997:4). Türkiye’de de TÜİK’in bulgularına göre 2002 yılından 2007 yılına kadar 15 yaş altı bireylerde mutlak yoksulluk oranlarının tüm fertler için yoksulluk oranlarından yüksek olduğu tablo 2’de görülmektedir (TÜİK, 2007).

Tablo 2: Hanehalkı fertlerinin işteki durumuna göre yoksulluk oranları

Hanehalkı fertlerinin işteki durumuna göre yoksulluk oranları						
İşteki durum	Fert yoksulluk oranı (%)					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tüm fertler	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	18,56
15 yaşından küçük fertler	34,55	37,04	34,02	27,71	25,23	26,11

UNICEF, çocuk yoksulluğunun göstergelerini, bebek ve çocuk ölüm oranları, beş yaş altındaki düşük ağırlıklı veya kısa boylu çocuk oranı, temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranı, yeterli temizlik ve sağlık bakımı, tam aşılı çocuk oranı ve ilköğretime başlayan çocuk oranı olarak kabul etmektedir (UNICEF, 2000,2002). Ancak UNICEF tarafından yoksulluğun her zaman nicel göstergelerle açıklanmasının doğru olmadığı ve yoksulluğun ayrımcılık, toplumsal dışlanma gibi sonuçlarının sayısal olarak ifade edilmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir.

Avrupa Birliği genelinde çocuk yoksulluğuyla ilgili ayrıntılı sayısal bilgiler bulunmamakla birlikte bazı göstergelerle üye devletler arasında karşılaştırmalar yapılabilmektedir. Bu göstergeler şunlardır (Avrupa Komisyonu, 2006:1) :

- Hane halkı ve çocuk düzeylerinde ekonomik göstergeler
- Topluma katılımı ölçen göstergeler
- Sağlık, eğitim, aile ilişkileri, barınma, sosyal ilişkiler, eğlence ve dinlenme etkinlikleriyle ilgili göstergeler,

Bu göstergelerle Avrupa Birliği'nde çocuk yoksulluğu oranlarına bakıldığında ülkelerin çoğunda çocuk yoksulluğunun tüm nüfus içindeki yoksulluk oranlarından yüksek olduğu görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006:2).

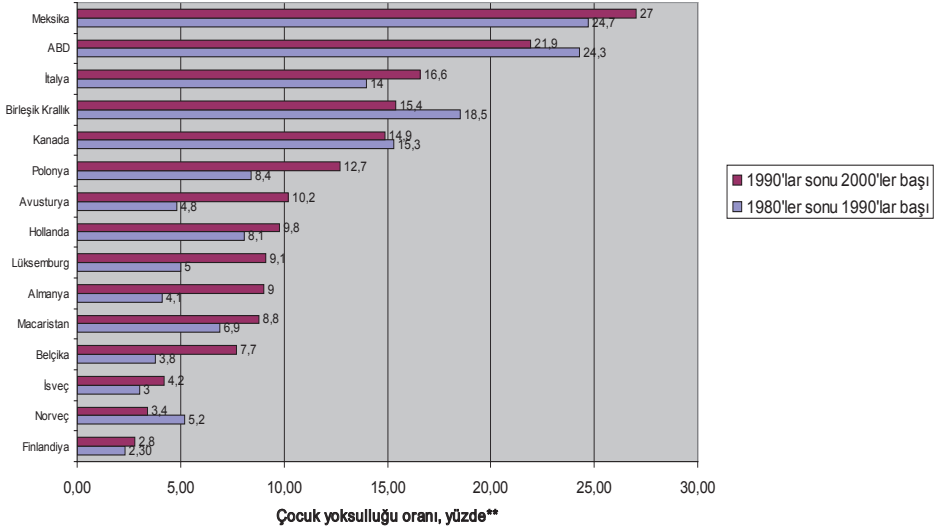
OECD üyesi ülkelerde yaygın olarak kabul edilen çocuk yoksulluğu tanımı; bir çocuğun, kaynakların aile içinde adil dağıldığı varsayıldığında, bulunduğu toplumda büyüyen çocukların yararlanabildikleri ortalama gelirin yarısından daha azına sahipse yoksul sayılması şeklindedir. (UNICEF, 2005:7).

UNICEF'in 2005 yılında hazırlanmış olduğu "Dünya Çocuklarının Durumu" isimli raporda çocuk yoksulluğunun ciddi boyutlara ulaştığı açıkça görülmektedir. Rapora göre;

- Dünya’da bir milyardan fazla sayıda çocuk ileri derecede yoksulluğun en az bir biçimine maruz kalmaktadır.
- Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 5 yaşından küçük çocukların %16’sı ileri derecede yetersiz beslenmeye maruz kalmaktadır. Özellikle Güney Asya’da yaşayan 90 milyon çocuk anemik, güçsüz ve hastalık riskiyle karşı karşıyadır. Ve bu çocuklar “yoksulun yoksulu” olarak tanımlanmaktadır.
- Dünyada yaklaşık 400 milyon çocuk temiz içme suyu imkanından yoksundur. Bu sorun yoğun olarak Sahra Güneyi Afrika’da görülmektedir.
- Dünyada yaklaşık 270 milyon çocuk sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadır. Güney Asya ve Sahra Güneyi Afrika’da her dört çocuktan biri temel sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadır.
- Gelişmekte olan ülkelerde 640 milyon çocuk barınak yoksunluğu yaşamaktadır.
- Gelişmekte olan ülkelerde 140 milyon çocuk (7-18 yaş arası) hiç okula gitmemiştir. Bu oran Sahra Güneyi Afrika’da %32’dir. Tüm dünya genelinde ise hiç okula gidemeyen erkeklerin oranı %10, kızların oranı ise %16’dır.
- Gelişmekte olan ülkelerde 300 milyondan fazla çocuk televizyon, radyo ve gazete gibi enformasyon imkanlarından yoksun ortamlarda yetişmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin hızlı ekonomik büyüme dönemleri yaşamış olması ülkelerdeki gelir eşitsizliklerini arttırmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi ülkelerde çocuk yoksulluğu konusunda yapılan bir araştırma gelir eşitsizliği nedeniyle 1980’lerden bu yana çocuk yoksulluğu oranlarının arttığını göstermektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ülkelerindeki çocuk yoksulluğu oranları aşağıdaki grafikte sunulmaktadır (UNICEF, 2005:27-28):

OECD ülkelerinde çocuk yoksulluğu*

UNICEF Innocenti Araştırma Merkezi tarafından yayınlanan “Zengin Ülkelerde Çocuk Yoksulluğu” (2005) raporunda OECD’ye üye devletlerde artan çocuk yoksulluğunda üç faktörün etkili olduğu belirtilmektedir. Bu faktörler şunlardır:

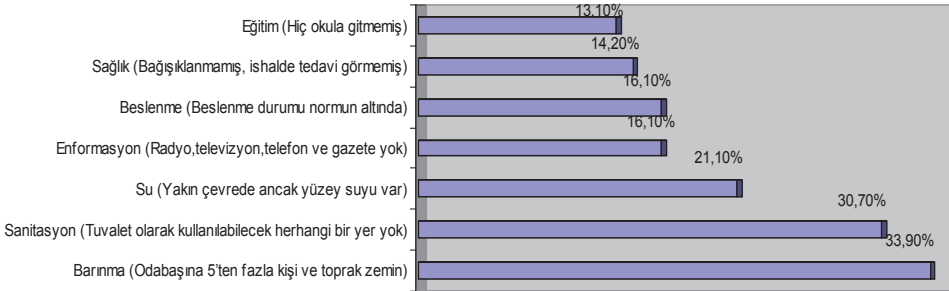
- Ebeveynlerin yaşı, eğitim düzeyleri, aile başına düşen çocuk sayısı ve yalnız ebeveynlik gibi sosyal değişiklikler.
- Göç, düşük ücretli işler, işgücü piyasasında yaşanan değişiklikler.
- Hükümetlerin politikalarındaki ve harcama bütçelerindeki değişiklikler.

Söz konusu raporda sosyal harcama düzeyleri yüksek olan ülkelerin yoksulluk oranlarının sosyal harcamaları düşük olan ülkelere göre daha düşük olduğu da belirtilmektedir. Bu nedenle sosyal yardımların çocuk yoksulluğunu azaltmada önemli bir etkisi olduğu belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006:2).

Bristol Üniversitesi ve Londra İktisat Okulu tarafından yapılan bir araştırmada ileri düzeyde çocuk yoksulluğu tanımı olarak kuramsal yaklaşımlarla mevcut verileri uzlaştıran şu başlıklara yer verilmiştir (UNICEF, 2005:19):

- **Beslenme:** Yaşlarına göre boyları ve kiloları uluslararası referans nüfusun ortanca değerleri üç standart sapmadan daha fazla altında olan çocuklar.
- **Su:** Yakın çevrede ancak yüzey suyu olan ya da içme suyuna en fazla 15 dakika yürüme mesafesi olan hanelerde yaşayan çocuklar.
- **Sanitasyon:** Tuvalet olarak kullanılacak herhangi bir yeri olmayan hanelerde yaşayan çocuklar.
- **Sağlık:** Herhangi bir hastalığa karşı aşılanmamış ve sağlık hizmetlerine ulaşamayan çocuklar.
- **Barınma:** Odabaşına 5'ten fazla kişi bir arada ve toprak zemin olan hanelerde yaşayan çocuklar.
- **Eğitim:** 7-18 yaş arasında olup hiç okula gitmeyen çocuklar.

Yukarıda belirtilen gereksinimler çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında gelişmekte olan ülkelerdeki ileri derecede çocuk yoksulluğunun boyutları aşağıdaki grafikte sunulmuştur (David, 2003; akt. UNICEF, 2005:19) :

Grafikte yer alan veriler incelendiğinde gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk yoksulluğunun çocukların fiziksel gelişimi ile eğitim ve sağlık imkanlarından yararlanması üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

2.1.YOKSULLUĞUN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Toplumlarda yoksulluktan etkilenen en duyarlı grubun çocuklar olduğu kabul edilmektedir (Hatun ve diğerleri, 2003:251). UNICEF'in "Dünya Çocuklarının Durumu 2001" raporuna göre gelişmekte olan ülkelerde doğan her on çocuktan dördü aşırı yoksulluk içinde dünyaya gelmektedir. Bu durum çocuk yoksulluğunun ülkeler için ne kadar önemli bir sorun olduğunu göstermektedir.

Birçok araştırma, yoksul çocukların kendilerine göre sosyo-ekonomik açıdan daha iyi durumda bulunan yaşlılarından sağlık, bilişsel gelişim, sosyal gelişim gibi alanlarda dezavantajlı olduklarını ve yaşlılarından daha fazla sorun yaşadıklarını belirtmektedir (Brooks-Gunn ve Duncan, 1997; McLoyd, 1998; Young, Linver ve Brooks-Gunn, 2002; akt. Orme ve Cain, 2006:1). Bu durum çocukların yaşamlarını istedikleri şekilde, etkin olarak ve doyum sağlayarak yönlendirmelerini engellemektedir.

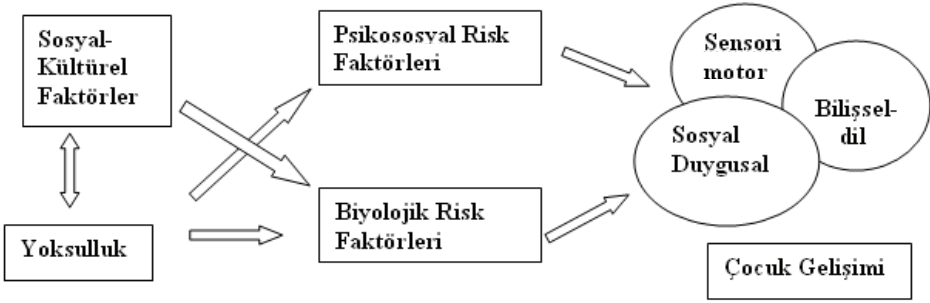
Maslow'un gereksinimler hiyerarşisi göz önüne alınarak bir değerlendirme yapıldığında (fizyolojik gereksinimler, güvenlik, sevgi, takdir edilme, kendini gerçekleştirme) yoksulluğun sonuçları daha iyi anlaşılmaktadır. Maslow, bu gereksinimleri karşılayan bireylerin hoşgörüsü, demokratiklik, bireysellik, yaratıcılık, empati, kendine güven, mutluluk, sorunları fark etmek ve çözmek tutumlarını geliştirdiğini savunmaktadır. Yapılan araştırmalar kendini gerçekleştirme düzeyi düştükçe kişilerde sürekli kaygı düzeyinin arttığını ve depresif tutumların ortaya çıktığını belirtmektedir (Monte, 1980:568; Akkoyun ve Dökmen, 1989:93; akt. Kale, 2005:72). Yoksulluk nedeniyle fiziksel gereksinimlerini karşılayamayan çocukların da kendilerini güvende hissetmemeleri sonucunda kaygı düzeylerinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Yoksulluk içinde büyüyen çocukların aşağıda belirtilen durumlarla karşılaşma riskinin daha fazla olduğu belirtilmektedir (UNICEF, 2006:3):

- Düşük eğitim seviyesi
- Kötü sağlık koşulları

- Küçük yaşta hamilelik
- Madde bağımlılığı
- Suç işleme ve antisosyal davranış
- Düşük gelir
- İşsizlik
- Uzun süre devlet yardımına bağımlı kalma

Yoksulluğun çocuk gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri aşağıdaki şemada gösterilmektedir (Walker ve diğerleri, 2007:146):

Çocuğun gelişimi, çocuğun hareket, düşünme, hissetme ve başkalarıyla ilişki kurmada giderek daha karmaşık düzeylere ulaştığı bir değişme sürecidir. Çocuk gelişiminin en önemli özelliği gelişimin çok boyutlu olmasıdır. Bu boyutlar fiziksel, motor, bilişsel, sosyal ve duygusal boyutlardır (Myers, 1990:14). Bir boyuttaki değişiklikler hem diğerlerini etkilemekte hem de diğerlerinin gelişiminden etkilenmektedir. Yukarıdaki şemada belirtildiği gibi yoksulluk sosyo-kültürel, biyolojik ve psikososyal risk faktörleri ile bağlantılı olarak çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Yoksullukla ilişkili olarak ortaya çıkan sosyal-kültürel risk faktörleri cinsiyet eşitsizliği, annenin düşük eğitilmiş olması, hizmetlere erişimde zorluk olarak tanımlanmaktadır. Biyolojik riskler doğum öncesi ve doğum sonrası bakım, yetersiz beslenme, hastalıklara karşı dirençsizliği içermektedir. Psikososyal risk faktörleri ise ailenin fonksiyonları, anne depresyonu ve şiddete maruz kalma olarak belirtilmektedir.

Rowtree'nin 1970'lerde York'ta incelediği aileleri 1983 yılında yeniden değerlendiren Atkinson, yoksul ailelerin çocuklarının diğerlerinden 2.6 kat daha yoksul olduğunu bulmuştur (akt. Esping-Andersen, 2006:47). Çocukların ailelerinden miras aldıkları dezavantajlar toplumsal sermayenin eşitsizlikleri haline gelmektedir. Bu eşitsizlikler ailede üretildikleri ve daha sonra da piyasada arttırıldıkları için, nesiller arası riskler refah devleti fırsat eşitliği sunmadığı sürece ortadan kalkmamaktadır (Esping-Andersen, 2006:48).

Amerika Birleşik Devletleri'nde hane halklarının %1.9'u yeterli miktarda gıdaya ulaşamamaktadır. Bu hane halklarının 1/3'ü ciddi bir biçimde gıda eksikliği yaşamaktadır. Bu hanelerde yaşayan çocukların yeterli gıda almadığı bilinmektedir. Bu durum çocuklarda düşük kilo, yorgunluk, başağrısı, daha sık hasta olma, okulda başarısız olma gibi sorunlara neden olmaktadır (Nord ve diğerleri, 2005; akt. Rodgers ve Milewska, 2007:75-76).

Avrupa Komisyonu (2006) ailenin yoksul olmasının çocuklar üzerindeki etkilerini şu şekilde ifade etmektedir:

- Yoksul çocuklar sağlık sorunlarıyla daha fazla karşı karşıya kalmaktadır.
- Ebeveynlerin yoksulluğu ve sosyal dışlanmışlığı çocukların bilişsel gelişimleri ve eğitim başarıları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.
- Yoksulluk, çocukların ve ergenlerin psiko-sosyal sağlığını tehdit etmektedir.

Guo (1998; akt. Çukur, 2008:106) çocukların yaşadığı yoksulluğun zamanlaması ve süresinin bilişsel yeteneklerle (IQ puanları, kavrama, vb.) okul başarısını (okulu zamanında bitirme, okul notları vb.) farklı şekillerde etkilediğini belirtmiştir. Guo, bilişsel yeteneği öğrenme hızı olarak tanımlarken, başarıyı daha çok neyin öğrenildiğinin ölçüsü olarak tanımlamıştır. Bilişsel yetenekler doğum öncesinden başlayarak bireyin genetik yapısı ve çevresinin etkileşimi sonucu oluşmakta ve göreceli olarak daha kalıcı özellik içermektedir. Başarı, bilişsel yetenekle ilişkili olsa bile daha çok performans ile ilgili olduğundan çevresel olanaklar ve sosyal etkileşimden etkilenmektedir. Guo'ya göre er-

ken çocukluk döneminde gözlenen yoksulluk daha çok bilişsel yetenekleri, ergenlik döneminde yaşanan yoksulluk ise daha çok okul başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

Yoksulluk, çocukların hayatlarının ilerleyen dönemlerinde suça yönelmelerine, okulu bırakmalarına, erken yaşta evlenmelerine ve çocuk sahibi olmalarına neden olmaktadır (Duncan ve diğerleri, 1998; Mayer, 1997; akt.Orme ve Cain, 2006:1).

Gönen ve diğerlerine (2002) göre yoksulluğun aileler ve çocukları üzerinde etkileri şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Yoksul insan için kendi işgücü en önemli kaynaktır. Yoksul hanelerde kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere her bireyin işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır.
2. Yoksul hanelerde genellikle eğitim düzeyinin düşük olması ve yoksul bireylerin niteliksiz işgücü olarak görülmesi yoksulluklarını pekiştirmektedir.
3. Şiddetli yoksulluk yaşayan hane halkları barınma da dahil pek çok hizmetten yararlanamamaktadır.
4. Yoksulluk, yaşlılar, engelliler, kadınlar ve çocuklar gibi toplumun özel gruplarının hane sorunlarını daha da derinleştirmektedir.
5. Yoksullar arasında ölüm oranı yüksektir. Özellikle çocuk ölümü oranları, yetersiz beslenme, sürekli hastalanma ve eşit biçimde eğitimden yararlanamama yaşanan sorunların başında gelmektedir.

Bazı araştırmalara göre yoksulluk annenin depresyon düzeyini arttırarak anne-çocuk ilişkisini olumsuz etkilemektedir. Liaw ve Brooks- Gunn (1994) yoksul olmayan anneler arasında %17 oranında depresyon gözlemlerken, yoksul annelerde bu oranın %28'e yükseldiğini belirtmektedir. Yoksul annelerin depresyonla baş etmelerini sağlayacak hizmetlerden yararlanma imkanlarının kısıtlı olması çocuk üzerindeki olumsuz etkilerin artmasına neden olmaktadır.

Kentlerde yaşanan yoksulluk en büyük olumsuz etkiyi yoksul mahallelerde işsizlik sorunu yaşayan aileler üzerinde göstermektedir. Bu bağlamda “kentli yoksul aileler” kötü ve dengesiz beslenme, düşük yaşam standardı, aile içi şiddet gibi birçok sorunu bir arada yaşayabilmektedir (Erjem, 2003:127).

Yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri olan işsizliğin aile yapısı üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. İşsiz olma gelir kaybından dolayı aile işlevselliğini bozup aileye ek yük ve sıkıntılar getirdiği için ebeveynlerin çocuklarına olan ilgilinin azalmasına neden olabilmektedir. İşsizlik özellikle ailede babanın rolünü etkilemektedir. İşsiz olan babaların çocuklarıyla daha çok çatışma yaşadığı ve çocuklarına karşı daha sert bir tutum sergiledikleri belirtilmektedir (Özgün ve Özgün, 2003:362).

İşsizlik nedeniyle yoksul olan ailelerin çocukları sosyal güvenceden de yoksun olabilmektedir. Bu durum çocukların sağlık ve eğitim gibi hizmetlere ulaşmasını engellemekte, çocukların birey olarak toplumla kurduğu ilişkiyi zedelemekte ve yetişkin olduklarında toplumsal dışlanma ile karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir(Ekim, 2005:71).

Çocuğun sağlıklı ve dengeli yetişmesinde ailenin tartışılmaz önemi vardır. Buna ek olarak ailelerin gelir durumu ile çocukların fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı yetişmesi arasında ilişki olduğu bilinmektedir.

Bu konuda çeşitli teoriler bulunmaktadır. Bu teorilerden biri “yatırım teorisi (investment theory)” dir. Diğeri ise “iyi aile teorisi (good-parent theory)” dir (Mayer, 2003:114).

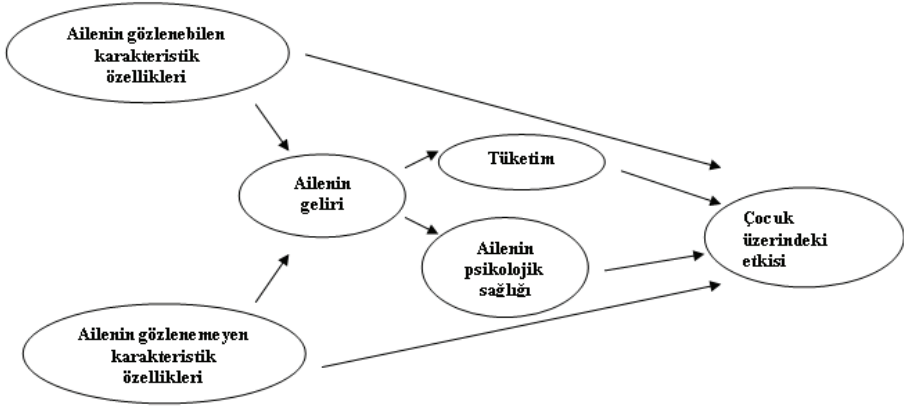
Yatırım teorisine göre aileler çocuklarına hem genetik özelliklerini hem de yaşadıkları kültürel ortamın özelliklerini aktarırlar (Mayer, 2003:115). Bu teoriye göre ailede çocukla kaliteli iletişim kurulması çocuğun sağlıklı gelişimi için önemli bir unsurdur. Çocuğun sağlıklı gelişimi için diğer bir unsur ise ailelerin çocuklarının çeşitli sosyal etkinliklere katılmasını sağlamasıdır. Bütün bunlar çocuğun sağlıklı gelişmesi için aile tarafından yapılan yatırımlar olarak değerlendirilmektedir.

Yoksul ailelerin düzenli iş imkanına sahip olmaması uzun saatler boyunca çalışmalarını beraberinde getirebilmektedir. Uzun çalışma saatleri ise çocuğa yeterli ve verimli zamanın ayrılmasını engelleyebilmektedir. Ayrıca ailelerin çalıştıkları süre içerisinde çocuklarının bakımı için destek almaları da mümkün olmamaktadır. Ailelerin çocuklarına sunduğu eğitim, sağlık, iyi bir ev gibi imkanların çoğu ailenin ekonomik durumuna göre değişen imkanlardır. Yatırım teorisine göre çocuğun hayatta başarılı olma ihtimali tüm bu imkanlara sahip olmasına göre değerlendirilmekte ve bu imkanlara sahip olan çocukların daha başarılı olacağı düşünülmektedir (Mayer, 2003:115).

Yatırım teorisine göre, devletin yoksul ailelere gelir desteği vermesi, çocukların eğitimini desteklemesi zengin ailelerde yetişen çocuklar ile yoksul ailelerde yetişen çocuklar arasındaki farkı azaltabilecek bir unsurdur (Mayer, 2003:115).

İyi aile teorisine göre düşük gelirli aileler çocukları ile iletişim kurmakta zorlanmaktadır. Çünkü düşük gelirli olma nedeniyle aile hayatında farklı stresler oluşmaktadır (Mayer,2003: 116). Yoksul ailelerde genellikle birçok sorun bir arada yaşanmaktadır. İşsizlik, uygun olmayan ev şartları, sağlık sorunları, eğitim sorunları aile ortamının stresli olmasına neden olmaktadır. İyi aile teorisine göre bu sorunlar aile içi iletişimi ve dolayısıyla çocuğun duygusal gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ailenin sahip olduğu gelirin çocuklarını nasıl etkilediğine dair açıklama yapan teoriler aşağıdaki şema ile özetlenmektedir (Mayer,2003:121) :

Yatırım teorisi gelir düzeyinin ailenin tüketim harcamalarını ve çocuğu için yaptığı yatırımları etkilediği için çocuğu etkilediğini savunmaktadır. İyi aile teorisi ise ailenin gelirinin ailenin psikolojik sağlığını etkilediğini belirtir. Her iki teoriye göre ailenin gelirinin çocuk üzerinde etkisi olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

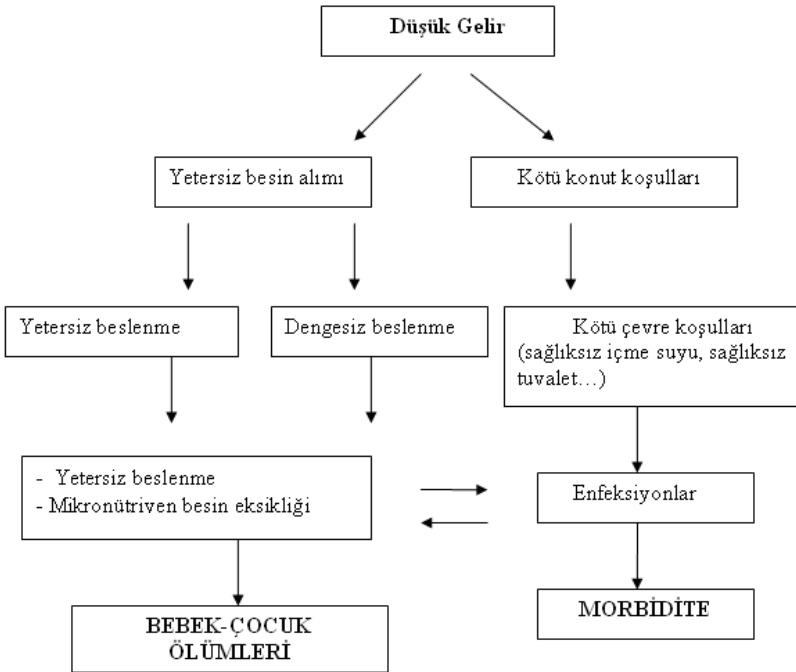
Yoksul ailelerin birbirinden farklı özellikleri olduğu gibi bazı özellikleri benzerlik taşımaktadır. Yoksul ailelerin benzer özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır (Çoban, 2003:199) :

- Sosyal ve kültürel düzeylerde çeşitlilikleri deneme şans ve fırsatları ve sosyal rolleri oldukça sınırlıdır. Basit düzeyde akraba ve komşu ilişkileri dışında dış dünyaya açık değillerdir.
- Güçsüz ve çaresizdirler. Eğitim fırsatlarından yararlanamadıkları için iş imkanları da sınırlıdır. Düzenli ve kaliteli işleri yoktur.
- Yoksunluk çekerler. Amaçları yoktur.
- Güvensizdirler. Hastalık, iş kaybı, yasal sorunlar gibi önceden tahmin edilemeyen durumlar başlarına geldiğinde tüm hayatları alt üst olur.

Yoksulluğun, çocukların sağlık durumunu olumsuz yönde etkilediği, yetersiz beslenmeyi ve hastalıkları arttırdığı bilinmektedir (Johnston, 1987:510-506; Netsel ve arkadaşları, 1999:256-265; Tabone, Vincelet, 2000:1274-1283; akt. Şimşek ve diğerleri, 2004:78). Yetersiz beslenmenin çocuklar üzerinde kalıcı etkileri görülmektedir (Hatun ve diğerleri, 2003).

Yetersiz beslenme vücuda protein ve enerjinin az girmesi ve temel besin maddelerinin eksikliği sonucu ortaya çıkan bir durumdur (Kulaksızoğlu, 2003:319). Yoksullukla yetersiz beslenme arasında iki yönlü ilişki bulunmaktadır. Yoksulluk kötü beslenmenin hem nedeni hem de sonucudur. Yoksulluk nedeniyle sağlıklı beslenemeyen çocukların zihinsel ve bedensel gelişimleri olumsuz etkilenmektedir. Bu durum yetişkinliklerinde de potansiyellerini tam olarak gerçekleştiremeyip yoksulluk sorunu ile karşılaşmalarına neden olabilmektedir (Kulaksızoğlu, 2003:322).

Yoksulluğun çocukların sağlığı üzerindeki etkisi aşağıdaki şema ile özetlenmektedir (Hatun ve diğerleri, 2003:252) :

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki en belirgin etkisi olan yetersiz beslenme vücudun bulaşıcı hastalıklara karşı olan direncini de önemli ölçüde azaltmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2000) . Annenin yetersiz beslenmesi ise bebeklerinin düşük ağırlıklı olmasına ve doğum sonrasında sütün erken kesilmesine neden olmaktadır (Hatun ve diğerleri, 2003:253).

Yetersiz beslenmenin çocuklar üzerindeki etkileri şu şekilde sıralanmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2000; Şimşek ve diğerleri, 2003:341):

- Vücudun bulaşıcı hastalıklara karşı olan direncinin önemli ölçüde azalması
- Gelişme geriliklerinin ortaya çıkması
- Çocukluk dönemi hastalıklarının artması

Yetersiz beslenme nedeniyle tüm dünyada yaklaşık her yıl 3 milyon çocuk hayatını kaybetmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde 5 yaş altı çocuklar arasında düşük kilolu olan 148 milyon çocuğun yetersiz beslenme sorunuyla karşı karşıya olduğu tahmin edilmektedir (http://www.unicef.org/turkey/pc/_he7.html).

Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 5 yaşından küçük çocukların %16'sı ileri derecede yetersiz beslenmeye maruz kalmaktadır. Bu çocuklar genellikle düşük doğum ağırlığına sahip ve anemiktir (UNICEF, 2005:20).

Yetersiz beslenmenin, büyüme ve gelişme geriliklerinin en önemli nedenlerinden biri olduğu ve bu durumun yoksulluk ve hastalık arasındaki döngünün parçası olarak psikomotor gelişme ve gelecekteki çalışma kapasitesine etki ettiği belirtilmektedir (Hyder, 1999; Haustyas ve arkadaşları, 2000:2; akt. Şimşek ve diğerleri, 2004:74 ; Aguaya ve diğerleri; akt. Apodaca, 2008:21)

Behrman, Alderman ve Hoddinott'a göre (2004; akt. Apodaca,2008:21) beslenme yetersizliği eğitim imkanlarının, fiziksel üretkenliğin ve çocuğun geleceğe yönelik potansiyel kazanımlarının azalmasına neden olmaktadır.

Çok sayıda çalışmanın sonuçlarına göre, yetersiz beslenmenin çocukların fiziksel ve zihinsel sağlığı, sosyal davranışları ve okul performansları gibi birçok unsur üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır. (Alaimo, Olson, and Frongillo 2001; Alaimo et al. 2001; Ashiabi 2005; Kleinman et al. 1998; Murphy et al. 1998; Weinreb et al. 2002; Winicki and Jemison 2003 akt. Rodgers ve Milewska, 2007:76).

Çocukların yoksulluk içinde büyümeleri eğitim hayatlarını da olumsuz etkilemektedir. Yoksul bölgelerde okulların kalitesi oldukça düşüktür ve okuldan erken yaşta ayrılma oranı yüksektir (Koşar,2000:35). Kişinin eğitimi olmaması iş imkanlarını da sınırlandırmaktadır. Towle'ye göre (1965: 7-8; akt. Koşar,2000:36) eğitim imkanının olmaması ve duygusal bozukluk arasında ilişki vardır. Eğitim eksikliği yaşamlarını, geleceklerini planlayamayan kişiler ve aileler ortaya çıkarır ve yoksulluk bu eksikliği doğuran başlıca nedenlerdendir (Koşar, 2000:36).

Ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi ile toplumu oluşturan bireylerin genel eğitim seviyeleri arasında çok güçlü bir ilişki olduğu bilinmektedir. Ayrıca eğitim, yoksulluğun kuşaklararası transferini engelleyen en önemli faktördür. Ancak yoksul aileler için beslenme, barınma ve ısınma gibi temel ihtiyaçlar öncelikli olduğundan çocukların eğitimi için bütçe ayrılması geri plana düşmektedir (Gül ve Gül, 2006:1).

Çocuklar sadece mutlak yoksulluktan etkilenmemektedir. Yetişkinlerin kendileri açısından zorunlu ihtiyaç olarak görmedikleri mal ve hizmetler çocukların yoksulluk hissetmesine neden olabilmektedir. Çocuklar, başkalarının sahip oldukları yaşam tarzlarının ve fırsatların kendilerine uzak olduğunu düşünebilmektedir. (UNICEF, 2005:27). Çocuklar yaşadıkları sosyal dışlanmayla beraber ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklara ulaşamadıkları için potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmekte zorlanmaktadır.

2.2. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN GÖRÜNÜMLERİ

Yoksulluk çocukların çalıştırılmasına, sokakta yaşamalarına ve suça itilmelerine neden olabilmektedir. Bunlara ek olarak yoksulluk, ailelerin çocuklarını kurum bakımına bırakma nedenlerinden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde çocuk yoksulluğunun görünümü ele alınacaktır.

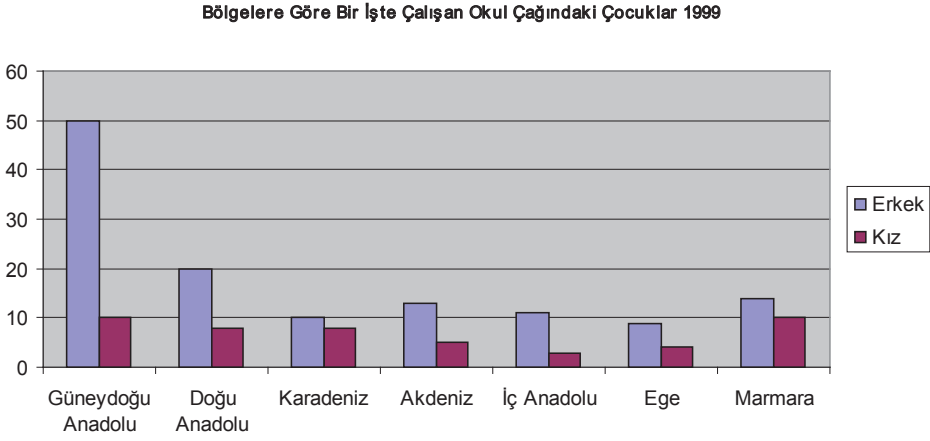
2.2.1. Çocuk İşçiliği

Yoksulluk çocukların ruhsal ve bedensel sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen ortamlarda çalıştırılmasına neden olmaktadır. Çalışan çocuklar çoğu zaman okula devam edemezken, hem okula gidip hem çalışan çocukların ise okul başarısı olumsuz etkilenmektedir. Çocuk işçiliği çocukların her türlü istismarla karşılaşmalarına da neden olabilmektedir.

Çocuk işçiliği yoksul ailelerin hayatta kalma stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Çocuk işçiliğinin bir türü olan sokakta çalışan çocuklar kavramı, ailesine katkıda bulunmak ya da kendi masraflarını karşılamak için günün bir bölümünde sokakta çalışan, gecenin erken ya da geç bir saatinde evine dönen çocuklar için kullanılmaktadır (Karatay ve arkadaşları, 2003:261).

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından en son 1999 yılında yapılan Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 6-17 yaş arası çalışan çocukların yüzde 57.6'sı tarım, yüzde 21.8'i sanayi, yüzde 20.6'sı ise hizmet alanında çalışmaktadır. Kentsel kesimde ise ücretli işçi olarak sanayi ve hizmet sektöründe çocukların çalıştırılması, aile gelirine destek sağlamasının yanı sıra aileler tarafından meslek eğitimi olarak da değerlendirilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre çocukların çalışma nedeni ağırlıklı olarak hane halkı gelirine katkıda bulunmak (%68) olarak belirlenmiştir. Bölgelere göre bir işte çalışan okul çağındaki çocuklar aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 3. Bölgelere Göre Bir İşte Çalışan Okul Çağındaki Çocuklar

Grafikte görüldüğü üzere çocuk yoksulluğunun daha yoğun olarak görüldüğü Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde okul çağında olduğu halde bir işte çalışan çocuk sayısının oranı diğer bölgelere nispeten daha yüksektir.

SHÇEK, DİE ve UNICEF tarafından yapılan bir araştırmada çocukların sokakta çalışma nedenleri incelendiğinde sokakta çalışan çocukların %80'i çalışma nedenini "aile bütçesine katkı" olarak ifade etmektedir. İstanbul'da sokakta çalışan çocuklarla ilgili yapılan araştırmada da çocukların %77'sinin ailelerinin yoksulluğu nedeniyle çalıştığı ortaya çıkmıştır (Karataş, 2003:100).

Sokakta çalışan çocuklar sorunu, sadece çok sayıda çocuğun yasadışı çalışması, toplum kurumlarının dışında kalmaları nedeniyle değil, yaptıkları işlerin ve sokakta bulunma koşullarının çoğu zaman ihmal, istismar ve sömürüye dayalı olması nedeniyle değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir sorundur. Yoksulluk bu sorunun en önemli nedeni olarak kabul edilmektedir (UNESCO, 1995; Aptekar, 1994:199; akt. Altuntaş, 2003: 24; Şimşek ve Erol, 2003:349).

Çalışan çocuklar sorununun bir diğer nedeninin de göç olduğu belirtilmektedir (Aptekar, 1994:199; akt. Altuntaş, 2003:24). Göç eden ailelerin karşılaş-

tıkları en önemli sorun işsizliktir. Ailedeki yetişkinlerin vasıfsız olması iş bulmalarını zorlaştırmakta ve birçok aile için çocuklarını çalıştırmak bir zorunluluk haline gelmektedir (Atauz, 1991).

Göçün oluşturduğu en büyük sorun, kentlerde aşırı nüfus yığılmasının ortaya çıkmasıdır. Kente göç eden nüfusun eğitim düzeyinin çok düşük olması bu bireylerin vasıfsız işgücü olmalarına neden olmaktadır.. Geçici işlerden sağlanan gelirin düzenli olmayışı, ailelerin çocuklarını küçük yaşlarda, bazen okulla bir arada bazen de okuldan alarak bilgi-beceri gerektirmeyen herhangi bir işte çalıştırmalarına yöneltebilmektedir. Çocuk emeği sosyal güvenlik ve benzeri düzenlemelerden yoksun, düşük ücretli bir istihdam olanağı olarak görülmektedir (Fazlıoğlu ve Dersan, 2004:7).

Çocukların sokakta çalışması uzun saatler sokakta olmalarına, beslenme sorunlarının olmasına, sağlık sorunları ile karşılaşmalarına, eğitimlerinin aksamasına neden olmaktadır (Karatay ve arkadaşları, 2003).

Çocukların çalışması fiziksel, sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte, okul başarısını düşürmekte ve okulu bırakma davranışını hızlandırmaktadır (Ahioglu, 2005:137).

Şimşek ve Erol'un (2006:352-355) 8-18 yaş arasında 3179 adet çalışan çocuk arasında yaptıkları araştırmaya göre çalışan çocukların çoğunun Türkiye'nin batı illerinin (%60.1) il merkezinde (%46.6) yaşadıkları ve %68'inin yoksulluk nedeniyle çalıştıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların yalnızca %10.8'i eğitime devam etmektedir. Etkinlikler ve okul testlerinden aldıkları sonuçlar çalışmayan çocuklara göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Daha çok içsel sorun ve sıkıntıları yansıtan içe kapanıklık ve insanlarla iletişimi yansıtan dışa yönelimin belirgin düzeyde daha fazla olduğu, depresyonun ise çalışan kız çocuklarında daha fazla görüldüğü belirlenmiştir. Bu araştırmaya göre çocukların çalışmasında en önemli neden olan yoksulluk çocukların eğitimlerine devam etmelerine engel olarak geleceklerinde de yoksullukla karşı karşıya kalmalarını sağlamaktadır.

Kozcu'nun 1991 yılında yaptığı araştırmaya göre sanayide çalışan çocuklar ağır çalışma koşullarında ve yasal çalışma saatlerinin üzerinde çalışmaktadır. Ağır çalışma saatleri sağlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Çalışan çocuklarda sıklıkla nezle-grip olma, bel ağrısı, mide ağrısı, baş dönmesi, baş ağrısı gibi bedensel şikayetler görülmektedir.

2.2.2. Sokak Çocukları

Ailelerin yaşam koşullarının yoksulluk nedeniyle olumsuz etkilenmesi sokak çocukları sorununu beraberinde getirmektedir. Söz konusu problem hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerin sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sokak çocukları sorununun birçok nedeni olmakla birlikte en önemlileri yoksulluk, göç ve sosyal değişimdir (Veale & Dona, 2003). Bu konuda yapılan araştırmalar, sokaktaki çocuk ve gençlerin yoksulluğun yoğun olduğu ailelerden geldiğini göstermektedir (Kulca ve Korkmazlar, 2003; Kopoka, 2002:265; UNICEF, 2005:26).

Conticini ve Hulme (2007) tarafından Bangladeş'te sokakta yaşayan çocuklarla yapılan araştırmada çocukların sokakta yaşamasına yoksulluğun dolaylı olarak etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmacılara göre çocukların sokakta yaşamasının temel nedeni ailede gördükleri fiziksel, duygusal ve cinsel şiddet veya ihmaldir. Yoksulluk tüm bu faktörlerin oluşmasında dolaylı olarak önemli bir etkiye sahiptir.

Yoksul bir ailede doğmak, çocuklar için pek çok olanaktan yoksun olmanın yanı sıra, okula gitmek yerine erken yaşta çalışmak anlamına gelmektedir. Çalışmanın sokakta olması da sigara-uyuşturucuya alışma, suça yönelme, şiddet gibi tehlikelere maruz kalmayı beraberinde getirmekte ve çocuklar sokakta yaşayan çocuk konumuna gelebilmektedirler (Kulca ve Korkmazlar, 2003).

Kırdan kente göçte sokak çocukları sorununun nedenlerindedir. Göç so-

nucu ailelerin yapısında değişiklikler olmaktadır. Bu değişiklikler, ailelerin kentle bütünleşememesi çocuğun sokağa itilmesinde itici güç olmaktadır. Ailenin kentle bütünleşememesinde yaşadığı ekonomik sorunlar da önemli rol oynamaktadır.

2.2.3. Suça İtilen Çocuklar

Yoksulluk, yaşamak için zorunlu gereksinimlerin yeterince karşılanamamasına neden olmaktadır. Yoksulluk çocukların geleceklerini etkileyecek olan eğitim ve sosyal fırsatlardan dışlanmasına neden olduğu gibi ekonomik fırsatlara ulaşmalarını da sınırlamaktadır (Wilson, 1987; Anderson, 1990; akt. Ünal, 2008:344). Bu sınırlamalar yoksul çocukların suç işleme olasılıklarını da arttırmaktadır. Konuyla ilgili yapılan bazı araştırmalarda suça itilen çocukların yoksul ailelerden geldiğini ortaya koymaktadır (Cankurtaran-Öntaş, 2004; Uluğtekin, 1991; Hancı, 2002).

Anderson (1990) ve Sullivan (1989) tarafından yapılan etnografik çalışmalar yoksulluğun etkilediği sosyal ağlar, iş fırsatları ve genç suçluluğu arasındaki ilişkiyi çeşitli boyutlarıyla derinlemesine irdelemektedir. Bu çalışmalara göre yoksul gençlerin işgücü pazarına ulaşmakla ilgili çektiği zorluklar suç davranışlarının gerçekleşme olasılığını arttırmaktadır.

Çocuğun suça yönelmesinde olumsuz çevre koşulları önemli rol oynamaktadır. Bu koşulların ortaya çıkmasında yoksulluk, işsizlik, toplumsal yapının hızlı bir şekilde değişmesi, gecekondu bölgelerinde artış etkili olmaktadır (Salagaev, 2004:1; akt. Öter, 2005:1).

Shaw ve Mckay (1923;akt. Öter, 2005:23) çocuk suçluluğunun yüksek olduğu bölgelerin bazı ortak özellikleri olduğunu vurgulamışlardır. Bu bölgelerde yoksulluk, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşamama en önemli ortak özellik olarak belirtilmiştir.

2004 yılında Bjerk tarafından yapılan araştırma, nüfusun en yoksul kesimin-

de yetişen çocukların ve gençlerin suç işleme oranlarının orta sosyo-ekonomik kesimde yetişen çocuklara ve gençlere göre 1.3 kat fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır (akt.Holzer ve diğerleri, 2008:49).

Ülkemizde ve dünyada çocukların işlediği suç türüne bakıldığında mala karşı suçların ön planda olduğu görülmektedir (Acar ve Öntaş, 2003). Bu veriler yoksulluğun çocuk suçluluğunda önemli bir yeri olduğunu desteklemektedir.

Hancı'ya göre, düşük sosyo ekonomik düzey suçluluk için tek neden olmasa da suça elverişli bir ortam hazırlamaktadır (2004:241). Çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanamaması ve yarı açlık durumu suçluluğa zemin hazırlamaktadır (Acar ve Öntaş,2003).

2.2.4. Korunmaya Muhtaç Çocuklar

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuklar Esirgeme Kurumu Kanununda korunmaya muhtaç çocuk, beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup, ana veya babası veya her ikisi birden bulunmayan, belli olmayan veya onlar tarafından terk edilen, ihmal ve istismar edilen çocuk olarak tanımlanmıştır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yayınlanan verilere göre 1995-1999 yılları arasında 14498 çocuktan 6425'i yoksulluk nedeniyle kurum bakımına alınmıştır (DPT,2001:44). Ailenin yoksulluğu çocukların kurum bakımına alınmasında en önemli neden olarak karşımıza çıkmaktadır (Gökçearslan, 2003:145).

İstanbul ilinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu yurtlarında yapılan bir araştırmaya göre çocukların kurum bakımına bırakılmasında en önemli nedenin yoksulluk olduğu ortaya çıkmıştır (Şenocak, 2005).

2.3. ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ÇOCUK YOKSULLUĞU

Çocukluk dönemi kavramı 16. yüzyılda ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıla kadar çocuk, yetişkinlerin minyatürü olarak değerlendirilmiştir. 19. yüzyıldan sonra çocukların bakıma ihtiyacının olması ve bağımlı olmaları korunmaları gerektiği fikrinin gelişmesini sağlamıştır (Aydın, 2007:31). 20. yüzyıl çocuk haklarıyla ilgili önemli gelişmeler olması nedeniyle çocuk yüzyılı olarak adlandırılmaktadır. Çocuğun önemli ve değerli bir varlık olduğu, kendine özgü duygu, düşünce ve ihtiyaçlarının olduğu bu yüzyılda gündeme gelmiştir (Koşar, 1992:185).

Çocukluk kavramıyla ilgili yaşanan değişimler uluslar arası düzeyde kabul görerak çocuk hakları konusunda önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. Çocukları Koruma Fonu Uluslar arası Birliği tarafından 1924'te hazırlanan ve 26 Eylül 1924'te Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen beş maddelik Cenevre Bildirgesi, Birleşmiş Milletlerce 10 Aralık 1948'de kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ile Cenevre Bildirgesi'ni temel alan ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1959'da oybirliği ile benimsenen on maddelik Evrensel Çocuk Hakları Bildirgesi, uluslar arası düzeyde kişilerin ve çocukların en temel haklarını belirleyen ve korunmasını öngören en önemli belgelerdendir (Koşar, 1992:185-186).

Birleşmiş Milletler örgütünün içinde çocuk refahını geliştirmek amacıyla kurulan UNICEF Evrensel Çocuk Hakları Bildirgesi'nin üzerinde çalışarak 1989 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 20 Kasım 1989'da Genel Kurul'un 44/25 sayılı önerisi ile kabul edilmiştir. 2 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye taraf olan devletler çocukların yaşama koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası işbirliği yapmanın önemini vurgulamışlardır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların insan hakları ve esenliği ile ilgili her konuyu kapsayan 54 maddeyi içermektedir. Sözleşme 191 ülke tarafından kabul edilmiştir (http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html).

Çocuk Hakları Sözleşmesine göre 18 yaşından küçükler çocuk olarak kabul edilmektedir. Bu durumda 18 yaşına kadar herkesi çocuk olarak tanımlayan sözleşme, çocuğun bakım, gelişim ve eğitiminden öncelikle çocuğun ana, baba ve yasal vasilerini sorumlu tutmakla beraber, çocuğun temel haklarının korunması ve sağlanmasıyla ilgili temel sorumluluğu devlete vermiştir (Şimşek ve Erol, 2003:349).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ana ilkelerinden biri olan *çocuğun yüksek yararı* iki maddenin kabul edilmesini gerektirmektedir (UNICEF, 2006:3):

- Çocukların yetişkinlerden farklı olan ve aynı olduğu varsayılmaması gereken özel ihtiyaç ve yararları olduğu gerçeğinin kabul edilmesi.
- Tüm eylemlerde, politikalarda ve uygulamalarda çocuğun en yüksek yararının göz önüne alınması.

Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan haklar; çocukların yaşama hakkı, eksiksiz biçimde gelişme hakkı, zararlı etkilerden, istismardan ve sömürüden korunma hakkı, aile, kültür ve sosyal yaşama eksiksiz katılma haklarıdır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne yöne veren temel değerler şu şekilde belirtilmektedir (http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html):

- Ayrım gözetmeme
- Çocuğun yararının gözetilmesi
- Yaşama ve gelişme
- Katılım

Sözleşmede bu temel değerler çerçevesinde aşağıdaki konular yer almaktadır (http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html):

- Çocuklarla ilgili anne-babanın sorumluluğu, bunun ihmal edildiği durumlarda ise devletin rolü ve sorumluluğu
- Yaşama ve gelişme hakkı
- Bir isme ve vatandaşlığa sahip olma ve bunu koruma hakkı

- Yaşama ve gelişme hakkı
- Sağlık hizmetlerine erişim hakkı
- Sosyal güvenlik hizmetlerine erişim hakkı
- İnsana yakışır bir yaşam standardına erişim hakkı
- Eğlence, dinlenme ve kültürel etkinlikler için zamana sahip olma hakkı
- İstismar ve ihmalden korunma hakkı
- Uyuşturucu bağımlılığından korunma hakkı
- Cinsel sömürüden korunma hakkı
- Ekonomik sömürüden korunma hakkı,
- Satış, kaçırılma ve zorla alıkoymadan korunma hakkı
- Diğer suistimal biçimlerinden korunma hakkı, işkenceden korunma hakkı
- Özgürlükten yoksun bırakıcı uygulamalardan korunma hakkı
- Silahlı çatışmalardan dolayı ya da dolaysız korunma hakkı
- İfade özgürlüğü hakkı
- Düşünce özgürlüğü hakkı
- Din ve vicdan özgürlüğü hakkı
- Dernek kurma özgürlükleri hakkı
- Çocukların kendileriyle ilgili konularda görüşlerini dile getirme hakkı
- Gerekli bilgilere ulaşma hakkı
- Özel yaşamı saklı tutma hakkı
- Özel gereksinimleri olan (çocuk mülteciler, özürlü çocuklar, azınlık ve yerli gruplara mensup olan çocuklar) çocukların hakları
- Evlat edinme işlemlerinin belirli bir düzene bağlanması
- Adil bir çocuk ceza sistemi uygulanması

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 6. maddesine göre çocukların en temel hakkı yaşama ve gelişme hakkıdır. Yoksulluk, çocuğun yaşama hakkını tehlikeye düşürerek, çocukluk dönemini somut biçimde tehdit eden bir olgudur. Az gelişmiş ülkelerde dünyaya gelen her altı çocuktan biri 5 yaşına gelmeden ölmektedir. Buna karşılık gelişmiş olan ülkelerde doğan her 167 çocuktan yalnızca biri bu yaşa gelmeden önce ölmektedir (UNICEF, 2005:17). Bu durum özellikle yoksul ülkelerde sağlık hizmeti verilen kuruluşların ya az olması ya da hiç olmaması ile bağlantılıdır. Ayrıca bu ülkelerde insanların sağlık kuruluşlarına gitme imkanı da oldukça sınırlıdır.

Yoksulluk nedeniyle çocuğun çalıştırılması her türlü ihmal ve istismarla karşılaşmasına neden olabilmektedir. Çocuğun çalışması halinde Madde 19 da yer alan “İhmal ve suiistimalden korunma hakkı”nın gözetilemeyeceği düşünölmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuk yoksulluğu ile doğrudan ilgili iki madde bulunmaktadır. Madde 27, hükümetlerin “her çocuğun fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ve sosyal gelişimi için yeterli bir yaşam standardına ulaşma hakkına sahip olduğunu tanımaları” gerektiğini belirtmektedir. Bu madde yoksulluğu görelî bir kavram ve daha kapsamlı toplumsal dışlanma sorununun bir boyutu olarak tanımlamaktadır.

Madde 27, ayrıca, ana babaların veya çocuktan sorumlu diğer kişilerin “çocuğun gelişmesi açısından gerekli koşulları sağlamada başlıca sorumluluğu taşıdıklarına” açıklık getirmekte, ancak bununla birlikte hükümetlere de ana babalara yardımcı olarak “bu hakkın yaşama geçirilmesini ve ihtiyaç durumunda özellikle beslenme, giyim ve konut alanlarında maddî yardım ve destek programlarını devreye sokma” görevi verilmektedir. Sözleşme’yi onaylayan bütün devletlerin, çocukları muhtaç duruma düşmekten kurtaracak ekonomik güvenlik ağlarını oluşturmaları ve çocukları gelişimlerine zarar verebilecek yoksunluklardan korumaları gerekmektedir. Madde 4, çocuklara sunulan bu hakların “eldeki kaynakların elverdiği azami ölçülerde” yaşama geçirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan tüm maddeler üç görevi ele almaktadır: birincisi, çocuğun saygınlığını gözeten ve normal fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ve sosyal gelişiminin sağlanması açısından gerekli asgari bir yaşam standardı tanımlanması; ikincisi, bu yaşam standardının sağlanmasında ailelerin ve devletin sağlayacağı imkanlar ve sınırlılıklarının belirlenmesi; ve üçüncüsü, hükümetlerin bütçe kararlarının çocukların yaşamları üzerinde yapabileceği etkinin kabul edilmesi gerekmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesine göre her çocuğun yeterli yaşama seviyesine sa-

hip olma hakkı vardır. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinin en aza indirilmesi için devlet gerekli önemleri almalıdır. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk refahı alanında çocuklarının yaşama şartlarının geliştirilmesi, standartların uygulanması için önemli bir fırsattır.

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE ÇOCUK YOKSULLUĞU

Çocuk yoksulluğu, çocuk yoksulluğuna bağlı olarak ortaya çıkan problemler ve çocuk yoksulluğuyla mücadeleye yönelik politikalar son yıllarda daha sık gündeme gelmektedir. Ekonomik açıdan gelişmekte olan ülkeler sınıflandırmasına dahil olan ve gelişmişlik düzeyinin bölgeler arasında büyük farklılık gösterdiği ülkemizde, çocuk yoksulluğu sorunu zaman geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'deki çocuk yoksulluğu çeşitli göstergeler ışığında değerlendirilecektir.

Türkiye'de çocuk yoksulluğunun niceliksel boyutu üzerine yapılmış çok fazla akademik çalışma bulunmamaktadır. Dayıoğlu (2007) tarafından 2003 yılı hanehalkı bütçe anketinin verileri kullanılarak yapılan çalışmada beş göstergede ışığında çocuk yoksulluğu oranları belirlenmiştir. Bu göstergeler toplam yıllık hane geliri, çalışan çocukların kazançları dışında kalan yıllık hane geliri, çalışan çocukların ve yetişkin kadınların geliri dışında kalan toplam hane geliri, aylık toplam tüketim harcamaları (izafi kira dahil) ve çalışan çocukların gelirleri dışında kalan yıllık tüketim harcamasıdır (Dayıoğlu, 2007).

Tablo 3’de seçilen göstergelere göre hane ve çocuk yoksulluğu oranları yer almaktadır.

Tablo 3: Hane ve çocuk yoksulluğunun niceliksel boyutu

	Değerlendirme Esası	Fakir hane sayısı('000)	Hane yoksulluğu (%)	Fakir çocuk sayısı ('000)	Çocuk yoksulluğu (%)
KENTSEL YERLER	Yıllık hane geliri	1.586	14,84	3.838	26,66
	Yıllık hane geliri-çocuk geliri	1.617	15,13	3.921	27,23
	Yıllık hane geliri-çocuk ve kadınların geliri	2.023	18,93	4.588	31,87
	Aylık hane harcaması	1.325	12,40	3.229	22,43
	Yıllık hane harcaması-çocuk geliri	1.361	12,73	3.317	23,04
KIRSAL YERLER	Yıllık hane geliri	928	15,33	2.827	28,47
	Yıllık hane geliri-çocuk geliri	946	15,62	2.904	29,24
	Yıllık hane geliri-çocuk ve kadınların geliri	1.193	19,70	3.437	34,60
	Aylık hane harcaması	735	12,13	2.366	23,83
	Yıllık hane harcaması-çocuk geliri	762	12,57	2.436	24,53

Kırsal ve kentsel alanlar yoksulluk bakımından karşılaştırıldığında, çocuk yoksulluğunun kırsal kesimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Kırsal kesimde aile başına düşen çocuk sayısının kentsel kesimden daha fazla olması ve kentlerdeki ortalama hane halkı gelirinin kırsal kesime oranla daha yüksek olması bu durumun öncelikli sebepleridir. (Dayıoğlu, 2007).

Kırsal kesimde çocuk yoksulluğu oransal olarak daha yüksek olmakla birlikte, kırsal ve kentsel kesimlerdeki çocuk yoksulluğunun görünümüleri bü-

yük farklılık göstermektedir. Kırsal alanda yoksullukla karşılaşan çocukların en önemli sorunları yeterli eğitimden ve sağlık hizmetinden yoksun kalmak olurken, kentsel alanlarda yoksullukla karşılaşan çocuklar sokakta olumsuz şartlar altında çalışmak durumunda kalabilmekte veya çocuk istismarıyla karşılaşabilmektedir.

UNICEF'e göre (2006: 9) Türkiye'de yoksulluk riski ile en fazla karşı karşıya olan çocuklar şu şekilde belirtilmektedir:

- Ailenin geçiminin sadece bir kişi tarafından sağlandığı geniş ailelerde yaşayan çocuklar,
- Eski tarım tekniklerinin kullanıldığı ve büyük pazarlara sınırlı erişimin olduğu, kurak, dağlık, kırsal alanda büyüyen çocuklar,
- Tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocuklar
- Aileleri yakın zamanda kentsel alanlara göç etmiş olan çocuklar,
- Kayıt dışı ve geçici işlerde çalışan ve bunun sonucunda da düzenli bir gelire sahip olamayan ebeveynlerin çocukları,
- Örgün eğitim almamış ya da çok az eğitim almış, çoğu zaman vasıfsız işçi olarak çalışan ve ortalamanın altında gelire sahip olan anne-babaların çocukları,
- Uzun süredir işsiz olan, engelli olan ya da engelli birine bakmak zorunda olan anne babaların çocukları

Çocuk yoksulluğu çok yönlü bir kavram olduğu için tek bir tanımlaması ve tek bir ölçüm yöntemi mevcut değildir. Çalışmanın bu bölümünde UNICEF tarafından belirlenen ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinde¹ de yer alan göstergeler ışığında Türkiye'deki çocuk yoksulluğu konusunda değerlendirme yapılacaktır.

1 Binyıl Kalkınma Hedefleri 6-8 Eylül 2000 tarihlerinde 147 devlet ve hükümet başkanının da dahil olduğu 189 ulusun temsilcileri tarafından ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların çözümüne yönelik kabul edilen hedeflerdir. Bu hedefler yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, tüm bireyler için temel eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının durumunun güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınma için küresel ortaklık konularını içermektedir (Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, 2005:10).

3.1.ÇOCUK SAĞLIĞI GÖSTERGELERİ

Yoksulluğun çocukların sağlığı üzerinde olumsuz etkileri bulunduğu bilinmektedir. Yoksulluk içinde büyüyen çocuklar genellikle,

- Sağlıklı bir yaşam için gerekli asgari fiziki şartları sağlamayan barınma koşullarında yaşamlarını sürdürür,
- Sağlıklı bir bedensel gelişim için gerekli ve yeterli besin maddelerini sağlayamamanın yanı sıra bazı durumlarda açlık sorunuyla dahi karşılaşır,
- Gerekli barınma ve beslenme şartlarına sahip olmadıkları için yoksulluk sorunu yaşamayan çocuklara göre daha çok sağlık sorunu yaşar,
- Sağlık sorunu yaşadıkları zaman gerekli tıbbi desteği almakta güçlüklerle karşılaşır.

Yukarıda belirtilen hususlar, çocuk sağlığı konusundaki göstergelerin çocuk yoksulluğu seviyesi ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bölümde Türkiye'deki çocuk sağlığı göstergeleri bağlamında çocuk yoksulluğu ele alınacaktır.

3.1.1. Bebek ve Çocuk ölümlülüğü

Bebek ve çocuk ölüm hızları sağlık koşullarına ilişkin göstergeler olmalarının yanı sıra, genelde toplumun kalkınma düzeyinin de göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Aşağıdaki tabloda, gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için beş yaş altı ve bebek ölüm hızları görülmekte olup, ülkelerin gelişmişlik seviyesi arttıkça bebek ve çocuk ölümlülüğü düşmektedir.

Tablo 4: Dünyada Bebek ve Çocuk Ölümlülüğü

	Az Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Gelişmiş Ülkeler	Tüm Dünya
Beş yaş altı ölüm hızı (Binde)	155	87	6	79
Bebek ölüm hızı (Binde)	98	59	5	54
Kişi Başına Milli Gelir (Dolar)	345	1.524	32.232	6.296
2004 Yılı. Kaynak: Dünya Çocuklarının Durumu 2006, UNICEF				

Türkiye'deki bebek ve çocuk ölümlülüğü konusunda en detaylı veriler TNSA'da ortaya konulmuştur. TNSA verilerinde bebek ve çocuk ölümlülüğüne ilişkin beş gösterge bulunmaktadır (TNSA, 2003:109):

- Neonatal ölüm hızı: Doğumdan sonraki bir ay içinde ölme olasılığı
- Post-neonatal ölüm hızı: Doğumdan sonraki bir aydan sonra, ancak bir yıldan önce ölme olasılığı
- Bebek ölüm hızı: Doğumdan sonraki bir yıl içinde ölme olasılığı
- Çocuk ölüm hızı: Birinci ve beşinci doğum günleri arasında ölme olasılığı
- Beş yaş altı ölüm hızı: doğumdan sonraki beş yıl içinde ölme olasılığı

TNSA-2003 öncesindeki 5 yıllık dönem için bebek ölüm hızı 1000 canlı doğumda 29 olarak bulunmuştur. Bebek ölümlerinin %59'u neonatal dönemde (doğumdan sonraki ilk dört hafta) meydana gelmiştir. Çocuk ölüm hızı yaklaşık olarak 1.000'de 9 düzeyindedir. Sonuçlar 5 yaşından önce ölme olasılığının ise binde 37 olduğunu göstermektedir (TNSA, 2003:111).

Tablo 5: Bebek ve Çocuk Ölümlülüğü

	Yıllar*	Neonatal ölüm hızı	Post-neonatal ölüm hızı	Bebek ölüm hızı	Çocuk ölüm hızı	Beş yaş altı ölüm hızı
TNSA-2003	0-4	17	12	29	9	37
	5-9	24	22	47	10	56
	10-14	34	25	59	11	69
TNSA-1998	0-4	26	17	43	10	52
	5-9	30	24	54	14	67

* Araştırma sonuçlarının, araştırmanın gerçekleştirildiği tarihten önceki kaç yıllık dönemi kapsadığı

2003 TNSA verilerine göre Türkiye genelinde bebek ölüm hızı binde 29 olarak belirlenmiş olup, söz konusu oran kentsel alanlar için binde 23, kırsal alanlar için binde 39'dur. Kırsal alanlarda sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı olmasının ve kişilerin sağlık konusundaki bilinç düzeylerinin kentlere göre nispeten düşüklüğünün bu durum üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Yıllar itibariyle Türkiye'nin bebek ve çocuk ölümlülüğü açısından durumu daha iyiye gitmekle birlikte, gelişmiş ülkeler seviyesine gelinebilmesi için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

3.1.2. Düşük kilolu çocuklar

Yoksulluk, hamilelik döneminde yetersiz beslenmeye neden olarak düşük kilolu bebeklerin doğmasına neden olmaktadır. Düşük kilolu çocuk, hamilelik süreci sonucu, normal zamanda canlı doğan ve ağırlığı 2500 gr' dan az olan bebekler, düşük doğum ağırlıklı bebek olarak tanımlanmaktadır. Düşük kilolu bebeklerin oranı, normal zamanda, canlı doğan ve ağırlığı 2500 gr' dan az olan bebeklerin, normal zamanda canlı doğan, kilosu ne olursa olsun tüm bebeklere oranı şeklinde hesaplanmaktadır (TNSA, 2003:131).

Tablo 6: Düşük doğum ağırlıklı bebek oranı

NUTS 1 Bölgesi	2,5 kg.dan az doğanlar (%)	Tartılmayanların oranı (%)
İstanbul	9,6	6,5
Batı Marmara	7,3	3,5
Ege	11,9	7,0
Doğu Marmara	5,1	8,0
Batı Anadolu	6,4	9,7
Akdeniz	11,6	19,8
Orta Anadolu	5,7	16,7
Batı Karadeniz	10,5	6,1
Doğu Anadolu	10,6	23,3
Kuzeydoğu Anadolu	7,3	49,8
Ortadoğu Anadolu	3,8	60,4
Güneydoğu Anadolu	4,4	62,7
Türkiye Ortalama	7,9	24,9

Tabloda yer alan veriler incelendiğinde en dikkat çekici hususun bazı bölgelerdeki tartılmayan çocuk oranının yüksekliği olduğu anlaşılamamaktadır. Bu durumun herhangi bir sağlık kuruluşunda değil ev şartlarında doğum yapılmış olması sebebiyle istatistiğe esas veri olmamasından kaynaklandığı anlaşılmakta olup, herhangi bir sağlık kuruluşunda yapılmayan doğum oranının bu denli yüksek olmasının söz konusu bölgelerdeki ailelerin sosyo-ekonomik seviyeleri hakkındaki önemli bir gösterge olduğu düşünülmektedir.

3.2. EĞİTİME ERİŞİM GÖSTERGELERİ

Toplumlarda eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk oranlarının azaldığı bilinmektedir. Eğitim, toplumlarda beşeri sermayenin gelişmesini sağlayarak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Ayrıca, eğitimin bireylerin gelir ve sağlık seviyesinde artış, düşük doğurganlık oranı, demokratikleşme düzeyinin ve bireyler arası eşitliğin artması, ve suç oranında düşme gibi sosyal

faydaları da bulunmaktadır. Bu faydaları ile eğitim, toplumdaki dezavantajlı grupların sayısının azalacağına da bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. (Kodrzycki, 2002:2). Bu nedenle Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde "herkesin temel eğitim alması" bir hedef olarak yer almaktadır. Eğitime erişim çocuk yoksulluğunun anlaşılması için önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Bu bölümde okul öncesi eğitimden yararlanan çocukların oranı, ilköğretimde 8. sınıfa erişim oranına ilişkin verilere yer verilecektir.

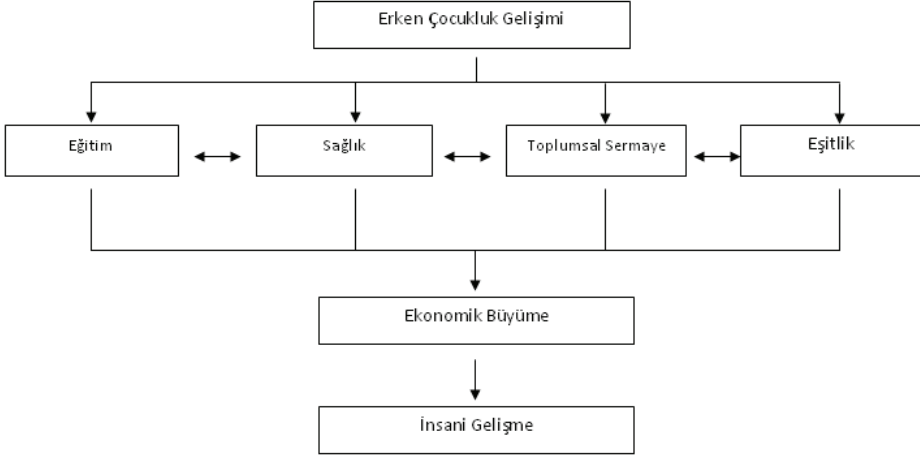
3.2.1. Okul öncesi eğitimden (36-72 ay) yararlanan çocukların oranı

Okul öncesi eğitim, kuşaklar arası yoksulluk transferinin engellenmesi ve bireysel gelişimin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Çocuklar için hayatları boyunca en iyi seçimlerin yapıldığının güvence altına alınması, hayatlarının başında iyi seçimlerin yapıldığından emin olunmasına bağlıdır. Her çocuk fiziksel, duygusal ve entelektüel açıdan birbirine bağımlı ve birbiri ile ilişkili bir şekilde bütünsel bir biçimde gelişir. Okul öncesi eğitim, ilköğretime başarılı bir şekilde geçilerek uyum sağlanmasına yardımcı olmanın yanı sıra sosyal yetenek ve davranışsal seçimleri de etkileyerek çocuğu yetişkinliğe hazırlamaktadır (UNICEF, 2000:10).

Okul öncesi eğitimin faydaları bu konuda gerçekleştirilen birçok araştırmada ortaya konmuştur. Kısa vadeli ve uzun vadeli olarak sınıflandırılması mümkün olan okul öncesi eğitimin faydaları, çocuklar, ebeveynler ve genel anlamda tüm toplum üzerinde etkilidir. Okul öncesi eğitimin faydaları bir toplumun eğitimini, sağlığını, toplumsal kalkınmasını ve ekonomik büyümesini kapsar. Okul öncesi eğitim programları, çocukların gelişimlerinin ilk yıllarında beslenmesini, sağlığını, bilişsel gelişimini ve sosyal etkileşim becerilerini geliştirmeyi amaçlar. Dolayısıyla okul öncesi eğitimin çocukların içinde buldukları yoksulluk şartlarından kurtulmaları açısından doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır.

Toplumun genel gelişimi ve okul öncesi eğitim yakından ilişkilidir. Kaliteli bir okul öncesi eğitim sisteminin toplumun geneli için uygulanır olması

toplumun eğitim düzeyini yükseltecek, daha sağlıklı olmasını sağlayacak, toplumsal uyumu ve buna bağlı olarak toplumsal sermayeyi artırarak yoksul çocuklar ile toplumun genelindeki diğer çocuklar arasında fırsat eşitliği sağlayacaktır. Sağlık, eğitim, toplumsal sermaye ve eşitlik, ekonomik büyüme ve insani gelişimle ilintilidir. Erken çocukluk gelişimi ise insani gelişimin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Young 1996; van der Gaag 2000).

Kaynak: Van Der Gaag, 2002

Aşağıdaki tabloda Türkiye ve seçilmiş bazı ülkelerdeki okul öncesi eğitim okullaşma oranları sunulmuştur. Tablolarda görüldüğü üzere ekonomik açıdan daha iyi durumdaki ülkelerde okul öncesi eğitime devam etme oranı çok daha yüksektir. Bu durum ekonomik açıdan daha kötü durumda olan ülkelerde daha yoğun olarak yaşanan çocuk yoksulluğunun olağan bir sonucu olmakla birlikte, yoksulluk içindeki çocukların iyi bir eğitim alarak nitelikli meslek sahibi olmalarını engellemekte ve içinde buldukları yoksulluk ortamından kurtulmalarını güçleştirmektedir.

Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerde Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları (%)

Seçilmiş Ülkelerde Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları (%)			
Fransa	100	Almanya	70
Belçika	95	Bulgaristan	61
İtalya	95	Letonya	56
Danimarka	89	Litvanya	49
Japonya	84	Endonezya	19
Yunanistan	73	Türkiye	15
Çek Cumhuriyeti	72	Suriye	9

Kaynak: World Bank Development Indicators, 2004.

Türkiye’de yıllar itibariyle okul öncesi eğitim okullaşma oranlarının gelişimi tablo 8’de görülmektedir. Yıllar itibariyle gelişim sağlansa da, gelişmiş ülkelerdeki okullaşma oranı ile Türkiye’deki okullaşma oranı arasında büyük fark bulunmaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden bir tanesi okul öncesi eğitimin ailelere ekonomik yük getirmesidir. Okul öncesi eğitimde kullanılan materyaller için okulların ek ödeme istemeleri ailelerin çocuklarını anasınıflarına göndermelerini engellediği düşünülmektedir. Yoksul ailelerin çocuklarının okul öncesi eğitimden yararlanması için özellikle desteklenmesi gerekmektedir. Okul öncesi eğitim giderlerinin devlet tarafından karşılanmasına yönelik çalışmalar yapılması okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarını arttıracak bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olan illerde okul öncesi eğitimin gelişmesi için yoğun çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Tablo 8: Okul Öncesi Eğitim Okullaşma Oranları

YILLAR	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM OKULLAŞMA ORANI (%)	YILLAR	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM OKULLAŞMA ORANI (%)
1990-1991	4,90%	1998-1999	10%
1991-1992	5,10%	1999-2000	10,20%
1992-1993	5,20%	2000-2001	10,30%
1993-1994	6,10%	2001-2002	11%
1994-1995	7,30%	2002-2003	11,70%
1995-1996	7,60%	2003-2004	13,20%
1996-1997	8,90%	2004-2005	16,10%
1997-1998	9,30%	2005-2006	20%

Kaynak: MEB Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü

3.2.2. İlköğretimde 8. sınıfa erişim oranı

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine göre herkes temel eğitim alma hakkına sahiptir. Eğitimde okullaşma ve devamlılık göstergeleri insani kalkınmışlık göstergeleri arasında yer almaktadır. Türkiye’de istatistikî altyapının yetersizlikleri nedeniyle ilköğretimde okulu terk eden öğrenci sayılarına ilişkin sağlıklı verilere ulaşmak mümkün değildir. Bununla birlikte bir üst sınıflara geçişteki azalmalar, okulu terk eden öğrenci sayıları için önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Sekiz yıllık zorunlu eğitimin başladığı 1997-1998 ile ilk mezunlarını verdiği 2004- 2005 öğretim yılları öğrenci sayıları dikkate alındığında ortaya çıkan tablo şu şekildedir (Gökşen ve diğerleri, 2006):

- 1997-1998 öğretim yılında birinci sınıfta okuyan toplam öğrenci sayısı 1.360.720 iken bu öğrencilerin mezun oldukları 2004-2005 yılında sekizinci sınıf toplam öğrenci sayısı 1.159.509’ dur.
- Öğrenci sayısındaki azalma toplamda yüzde 14,78, erkek öğrencilerde yüzde 12,77, kız öğrencilerde ise yüzde 17,12’ dir.
- 1999 - 2005 yılları arasında toplam 436.614 çocuk ilköğretim diplomasına sahip olmadan hayata atılmış durumdadır.

Yoksulluk, çocukların eğitime devam edememesini sağlayan önemli nedenlerdendir. Okulu terk etmenin ekonomik koşullardan kaynaklanan nedenleri iki temel başlık altında toplanabilmektedir: Ekonomik yetersizlikler nedeniyle çocukların işte veya evde çalıştırılması ve/veya eğitim harcamalarının karşılanamaması. Özellikle çocuğun okul dışında bir işte çalışması, ailenin sigorta kapsamında olmaması ve aile içinde kişi başına düşen aylık harcamanın düşük olması çocuğun okulu terk ihtimalini yükseltmektedir (Gökşen ve diğerleri, 2006).

3.2.3. İlköğretimde net okullaşma oranı

İlköğretimde net okullaşma oranı Binyıl Kalkınma Hedeflerinde yer alan önemli göstergelerdendir (Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu 2005:20). Bu göstergede, yasal düzenlemelere göre ilköğretim çağında olup ilköğretime kayıtlı olan çocuk sayısının yasal düzenlemelere göre ilköğretim çağında olan toplam çocuk sayısına oranını hesaplanmaktadır.

Tablo 9: İlköğretimde Net Okullaşma Oranı

Öğretim yılı	Erkek	Kız	Toplam
1997-1998	90,25	78,97	84,74
1998-1999	94,48	83,79	89,26
1999-2000	98,41	88,45	93,54
2000-2001	99,58	90,79	95,28
2001-2002	96,2	88,45	92,4
2002-2003	94,49	87,34	90,98
2003-2004	93,41	86,89	90,21
2004-2005	92,58	86,63	89,66
2005-2006	92,29	87,16	89,77
2006-2007	92,25	87,93	90,13
2007-2008	98,53	96,14	97,37

Kaynak: MEB, Türkiye Eğitim İstatistikleri 2007/2008, Ankara

Ülkeler temel eğitimi zorunlu, ücretsiz, herkesin ulaşabileceği, kız ve erkek çocuklar tarafından kolaylıkla benimsenebilecek bir duruma getirme çabalarında başarısız kaldıkça, çocuklar da temel eğitim haklarından yoksun kalmaktadır.

Okula gitmemenin olumsuz sonuçları erkeklere göre kız çocuklar için daha ağır olduğu bilinmektedir. Çünkü bu durumun sonuçları, hem kız hem erkek bir sonraki kuşağa aktarılacaktır. Bu nedenle kız çocuklarının eğitim hakkından yoksun kalması kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmektedir (Fazlıoğlu ve Dersan, 2004).

Kız çocuklarını eğitmenin yararları kuşaktan kuşağa uzanmaktadır. Eğitimli kadınlar daha küçük ailelere ve sağlıklı çocuklara sahip olmaktadır. Bu çocukların kendileri de, eğitimsiz kadınların çocuklarına göre eğitim şansına daha fazla sahiptirler. Çocuk ölümlerinin azalması, zamanla davranışsal değişim getirmekte, çocuklara daha iyi bakılmasını sağlamaktadır (Fazlıoğlu ve Dersan, 2004).

BÖLÜM IV

ÇOCUK YOKSULLUĞUNU AZALTMAYA YÖNELİK POLİTİKALAR VE UYGULAMA ARAÇLARI

4.1. DÜNYA UYGULAMALARI

Çocuk yoksulluğunu önlemeye yönelik politikaların oluşturulmasında yoksulluğu çocukların yetişkinlerden farklı yaşadığı göz önüne alınması önem taşımaktadır. Çocuk yoksulluğu politika önceliği olarak kabul edilmesi ve çocukların yüksek yararı düşünülerek çocuk haklarının tanınması gerekmektedir.

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler çocuk yoksulluğu ile mücadeleyi yoksulluğun nesilden nesile transferinin engellenmesi için oldukça önemsemektedir. Sosyal Koruma ve Sosyal İçerme 2006 Ortak Raporu'nda başlıca yedi politika önceliklerinden birisi "*çocuk yoksulluğunun ortadan kaldırılması ve ailelere verilen desteğin artırılması*" olarak belirlenmiş ve "*çocuklar ve ailelerinin yoksulluğuna odaklanılması*"nın önemi vurgulanmıştır (Wolf, 2006).

Bu amaç doğrultusunda Avrupa Birliği Konseyi Bahar 2006 toplantısında Üye ülkelerden; "sosyal durumu ne olursa olsun tüm çocuklara eşit fırsatlar

sunarak çocuk yoksulluğunun bir an önce ciddi ölçüde azaltılması için gerekli önlemlerin alınmasını” istemiştir. (Wolf, 2006). Bu önlemler alınırken Avrupa Birliği genelinde üç politika hedefi doğrultusunda hareket edilmektedir. Birincisi, ailelerin mali kaynaklarını iyi ücretli işler ve doğrudan nakit transferiyle arttırmaktır. İkinci politika hedefi ailelerin çocuk bakımı masraflarını karşılamak, ailelerin uygun maliyetlerle uygun evlerde oturabilmesini sağlamak ve sağlık hizmetlerinin uygun maliyetlerle olmasını sağlamaktır. Üçüncüsü, eğitime katılımı sağlama, ailelere yönelik sosyal hizmetleri yaygınlaştırarak aileleri güçlendirme, çocuk koruma hizmetlerini geliştirme odaklı politikalar oluşturmaktır.

Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik politika önlemlerinde şu unsurlar dikkate alınmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2006:3-4):

- **İnsanların iş hayatına katılımını sağlamak:**

Çocuk yoksulluğunun azaltılmasında en önemli adım işsiz ebeveynlerin istihdam edilmesini sağlamaktır. Düzenli bir işe sahip olmak ebeveynlerin çocuklarına sunacağı imkanları arttıran önemli bir unsurdur.

- **Nakit Yardımlar:**

Nakit yardımlar yoksulluğu önlemeye yönelik politika paketlerinin bütünlüklü bir parçası olmalıdır. Çocuklara yönelik verilen yardımların ülke genelinde uygulanabilir olması da önem taşımaktadır.

- **Çocuk Bakımı:**

Yüksek kaliteli, uygun maliyetli çocuk bakım hizmetleri çocuk yoksulluğunun önlenmesi açısından hayati öneme sahiptir. Anne ya da babanın uzun saatler boyunca çalışması çocuğa yeterli zaman ayrılamamasına neden olabilir.

Çocukların beslenme sorunlarını çözerek sağlık ve refahını sağlamak için, diğer birçok ülkede olduğu gibi ABD’de de çok sayıda kamusal ve özel girişim bulunmaktadır. ABD devleti çocukların yeterli beslenmesini hedefleyen birçok program düzenlemektedir. Bu programlar arasında “Ulusal Okul Öğle Yemeği Programı” ve “Okul Kahvaltı Programı” çocuklar için okul zamanlarında ücretsiz veya düşük ücretli yemek imkanı sağlamaktadır. Çocukları düşük gelirli hanelerin olumsuzluklarından koruyan diğer programlar “Yemek Kuponu Programı” ve “Kadınlar, Çocuklar ve Bebekler için Özel Beslenme Desteği Programı”dır. Yeterli beslenemeyen çocuklara ayrıca gıda bankacılığı kuruluşları veya aşevleri gibi çeşitli sivil toplum kuruluşlarınca da ulaşılmaktadır. Gıda bankacılığı kuruluşları ve aşevleri, gıda malzemelerini aynı bağış yoluyla veya nakdi olarak yapılan yardımları kullanarak satın almak yoluyla toplayan ve ihtiyaç sahiplerine malzeme olarak veya pişmiş yemek dağıtan kuruluşlardır. (Biggerstaff, Morris, and Nichols-Casebolt 2002; Curtis and McClellan 1995; Lenhart and Read 1989; Martin ve diğerleri. 2003; Poppendieck 1998; akt. Rodgers ve Milewska, 2007:75). Bu kuruluşlar okul çağındaki çocukların yetersiz beslenme sorununa çözüm bulmak amacıyla akşamları veya hafta sonları evde kolaylıkla hazırlanabilecek hızlı pişirilebilecek yemek paketleri dağıtmaktadır. Bu şekilde hazır paketlerle yemek dağıtılması Little Rock/Arkansas’da “Arkansas Rice Depot” adlı bir gıda bankası tarafından başlatılmıştır. 1995’te planlanıp uygulanmaya başlanmasının ardından “Rice Depot’s Food For Kids” hazır yemek programı ulusal çapta dikkate değer bir medya ilgisi görmüştür ve program çalışanları başka organizasyonlardan kendi programlarını nasıl uygulamaya alacakları konusunda tavsiye talepleri almışlardır. (Hollingsworth 2004; Hurst 2004; Relin 2004; Thurow 2006 akt. Rodgers ve Milewska, 2007:75). Programın benzerleri New York, Kaliforniya ve Teksas gibi büyük eyaletler de dahil olmak üzere yaklaşık 30 eyalette uygulamaya alınmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde çocuk yoksulluğuyla mücadele amacıyla 1965 yılından itibaren “Headstart” projesi uygulanmaya başlanmıştır. Bu proje kapsamında yoksul bölgelerdeki çocuklara kültürel, zihinsel, bilişsel uyarıcılar sağlanarak onların diğer yaşlıları gibi okula başladıklarında

öğrenmeye hazırlıklı olmaları amaçlanmıştır. Projede şu noktalar üzerinde durulmuştur:

- Erken çocukluk dönemlerinde yoksulluğun olumsuz etkilerinin azaltılmasının çocukların diğer insanlarla güvene dayalı ilişki geliştirmesi ve öğrenmeye açık olmasını sağlaması
- Projeye katılan ailelerin çeşitli eğitimleri alması
- Önleyici sağlık programlarının uygulanması
- Kişilerin kendilerine değer verildiğini görmesiyle birlikte olumlu duygular geliştirmesi

Headstart projesi çerçevesinde bütün ülkede “ebeveyn ve çocuk merkezleri” kurulmuştur. Bu merkezlerde üç yaşından küçük çocuğu olan ailelere sağlık ve eğitim konularında çeşitli eğitimler verilmiştir. Eğitimlerde özellikle çocukların yeteneklerini geliştirme ve aileleri güçlendirme hedeflenmiştir. Projeye üç yaşından küçük çocuğu olan ailelerin katılmasının nedenleri ise şu şekilde ifade edilmektedir (Koşar, 2000:185-187) :

- 1) İlk üç yaş içerisinde önemli zeka gelişiminin yaşanması
- 2) Doğumdan sonraki ilk birkaç ay içerisinde beslenme ve bakımın çocuğun sonraki hayatında etkili olması
- 3) Yoksulluğun sadece çocuğun sağlığını değil sosyal beceri ve başarıya motivasyonunu etkilemesi, erken dönemde öğrenilmiş çaresizlik yaşaması

UNICEF Innocenti Araştırma Merkezi'nin 2005 raporuna göre, devletin aile ve çocuk yardımlarına ayırdığı kaynak arttıkça, çocuk yoksulluğu oranlarında azalma görüldüğü belirtilmektedir. Rapora göre sosyal harcamalarda önemli bir artış gerçekleştirilmeden, çocuk ve aile yardımlarına ayrılan pay yükseltilerek çocuk yoksulluğu azaltılabilmektedir.

Çocuk yoksulluğuyla mücadele Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin sosyal içerme eylem planlarında yer almaktadır. Üye ülkelerde ekonomik ve kültürel

dışlanmaya dayalı nedenlerden dolayı eğitimini yarıda bırakan çocuklar bir risk grubu olarak kabul edilmektedir. Bu gruba yönelik yardım programları 2004-2006 yıllarını içeren ulusal eylem planlarında yer almaktadır. Üye ülkelerin bir çoğunda yeni yardım programları başlatılmaktadır. Estonya’da uygulanan “ebeveyn yardımı” programı kapsamında 1 yaşından küçük çocuğu olan işsiz ailelere yoksulluktan korumak amacıyla çocuk yardımı verilmektedir. Polonya’da 2004’te uygulanmaya başlanan “School Layette” programı ile yoksul ailelerden gelen öğrencilerin diğer öğrencilerle aynı koşullarda okula başlayabilmeleri için, ailelerin okul masraflarını karşılamak amacıyla nakit desteği sağlanmaktadır (Ekim, 2006:2).

İngiltere’de çocuk yoksulluğuyla mücadelede “Apportunities for All” (Herkes için fırsatlar) sloganıyla hareket edilmektedir. Bu amaçla yoksul çocukların 0-4 yaş arasında desteklenmesi sağlanmaktadır. “Sure Start” programı ile düşük gelirli ailelerin çocuklarına temel ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla yardım yapılmaktadır. Böylece yoksulluğun erken dönemde oluşturacağı olumsuz etkilerin azaltılması hedeflenmektedir (National Action Plan,2003).

Yunanistan’da ise sosyal güvenlik sisteminin içerisinde sınırlı tutulan sosyal yardım programlarının en önemlisi “Korunmasız Çocuklar” programıdır. Bu program 1960 yılında yasalaşmıştır. Program kapsamında yetim, tek ebeveynli, özürlü, risk altında ya da yoksul çocuklara yardım yapılmaktadır (Gough, 1996: 238).

Yoksullukla mücadele de belirli gelişme kaydetmiş ülkelerin deneyimlerinden çıkarılan dersler, aşağıda sıralanan beş temel adımı içeren kapsamlı bir yaklaşımın gerekliliğine işaret etmektedir (UNICEF, 2005:16):

- Yoksulluk konusunun kavramsal olarak ele alınması
- Bu kavram ışığında yoksulluğun nicel terimlerle ifade edilmesi
- Yoksullukla mücadele için harekete geçmenin gerekliliğinin ortaya çıkarılması
- İlgili tarafların net hedefler doğrultusunda harekete geçmesi

- Yoksulluğa ve neden olan temel etmenlere karşı mücadelenin süreklilik kazanabilmesi için gerekli duyarlılığının sürekli kılınması

Çocukların yoksulluğu somut olarak nasıl yaşadıklarının kavranması, yoksullukla mücadelede etkili stratejiler geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır (UNICEF, 2005:16).

Şartlı Nakit Transferi programları çocuk yoksulluğu ile mücadelede uygulanan önemli bir sosyal politika aracıdır. Şartlı Nakit Transferi programları insan kaynağının gelişimi konusunda çözüm üretmekte gelişmekte ve gelişmiş ülkelerde uygulanmaktadır (Heinrich, 2007: 121). Şartlı Nakit Transferi programlarının temel amacı yoksul ailelere kısa dönemli sağlanan yardımlarla uzun vadede yoksulluğun kalıcı etkisinin azaltılmasıdır (Heinrich, 2007:121). Şartlı Nakit Transferlerinin şartları ve uygulanışı ülkeden ülkeye değişmekle birlikte temel özelliklerde benzerlikler görülmektedir. Şartlar genellikle, okula kayıt olma ve devam etme, sağlık merkezlerine kontrolle gitme, önleyici sağlık tedbirleri konusunda seminerlere katılma, hamilelik dönemlerinde sağlık kontrollerini yaptırma şeklinde olmaktadır (Heinrich, 2007; Skoufias, 2007). Programların hedefleme mekanizması yoksul yararlanıcılara ulaşmayı sağlayan puanlama sistemi ile yapılmakta ve genellikle ödemeler şartlarının yerine getirilmesi halinde genellikle iki ayda bir yapılmaktadır (Heinrich, 2007:121).

Yoksullukla mücadele alanında, Şartlı Nakit Transferlerinin herhangi bir koşul olmadan gerçekleştirilen diğer sosyal yardımlardan daha etkili olduğu düşünülmektedir. Bu durumun temel sebebi, yardım karşılığında öngörülen şartların yoksulluğun olumsuz etkilerini azaltacak davranış değişikliklerini destekler nitelikte olmasıdır (Janvry ve diğerleri, 2006:352). Yoksulluğun eğitim ve sağlık üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında, bu alanlarda gerçekleştirilen davranış değişikliklerinin yoksulluğun etkilerini azaltmak konusunda ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. Yoksul ailelerde yetişen çocukların okula devam edememesi ya da sağlık kontrollerinin gerçekleştirilememesi, zaten risk altında olan çocukların riske maruz kalma ora-

nını arttırmaktadır. Şartlı Nakit Transferleri programları son derece önemli olan bu noktada devreye girmekte ve eğitim ile sağlık alanlarında davranış değişikliği oluşturarak, yoksulluğun uzun vadedeki olumsuz etkilerini azaltmaktadır.

4.2. TÜRKİYE'DE ÇOCUK YOKSULLUĞUYLA MÜCADELEYE YÖNELİK UYGULAMALAR

Çocuk yoksulluğu ülkelerin geleceğini tehdit eden önemli bir sorundur. Yoksulluk içinde büyüyen çocuklar temel haklarından yoksun oldukları için kendi potansiyellerini tam olarak gerçekleştirememektedirler. Bu çocuklar, büyüdüklerinde işsizlik, sağlık sorunları ve düşük gelir riskleriyle daha fazla oranda karşı karşıya kalacaktır. Bu nedenle, çocuk yoksulluğunu önlemek ve azaltmak büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik çeşitli kurumlar hizmet vermektedir. Bu bölümde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen programlar ve projeler anlatılacaktır.

4.2.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

14.06.1986 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 3294 sayılı kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu oluşturulmuştur. Bu kanun ile fakirlik içinde ve muhtaç durumda bulunan Türk vatandaşlarına ve gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş ve ya gelmiş olan yabancı uyruklu kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici önlemler almak amaçlanmıştır

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, 09.12.2004 tarihine kadar Başbakanlık bünyesinde oluşturulan Genel Sekreterlik tarafından yönetilmiş ve bu yapı 5263 sayılı Kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel

Müdürlüğü olarak teşkilatlandırılmıştır. Fonun 3294 sayılı Kanundaki amacına yönelik yardım faaliyetleri il ve ilçelerde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yürütülmektedir (SYDGM, 2008:18)

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünün kanun ile belirlenen görevleri kapsamında çocuk yoksulluğuyla mücadeleye yönelik çeşitli yardım programları bulunmaktadır.

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) programı, 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamına giren yoksul ailelere nakdi destekle eğitim çağındaki çocuklarının okula devam etmesini, 0-6 yaş grubundaki çocuklarının ise sağlık kontrollerine götürülmesini ayrıca gebe anne adaylarının ise düzenli olarak kontrollerini yaptırarak hastanede doğum yapmalarını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. ŞNT programı Türkiye’de Sosyal Riski Azaltma Projesinin (SRAP) kapsamında uygulanmaya başlamıştır. Program 2002 yılı Şubat ayında altı ilde pilot olarak uygulanmış ve 2003 yılında ülke çapında yaygınlaştırılmıştır. 1994 Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırması sonuçları üzerinden yapılan çalışmalara göre Türkiye nüfusunun %6’sı çok yoksul nüfus olarak tespit edilmiş ve ŞNT programı için hedef kitle olarak kabul edilmiştir (SYDGM, 2007:59-62).

ŞNT programının amaçları şu şekilde ifade edilmektedir (SYDGM, 2007:59):

- Yoksul ailelerin çocuklarını okula göndermesini engelleyen masraflarının (kırtasiye, okul kıyafetleri) karşılanması yoluyla, çocukların eğitimlerine devamını sağlamak.
- Yoksul aile çocuklarının doğum sonrası temel sağlık ve beslenme hizmetlerinden (aşılama, büyümenin gözlemlenmesi ve yetersiz beslenme bozukluklarının giderilmesi) yararlanmalarını sağlamak.
- Gebeliklerin takibi ile doğum öncesinde gebelik risklerinin önlenmesi, gebelik sırasında karşılaşılabilecek olan sorunlara anında müdahale edilmesini, aşılarının zamanında ve tam olarak yapılmasını, gebelik anemisinin korunmasını, tedavisini ve doğumun güvenli olarak hastanede yapılmasını sağlamak.

Bu amaçla, çocuklarda ve ailelerde olumlu davranış değişikliği yaratmak ve devam ettirmek için, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile koordineli çalışılmaktadır. Bu kapsamda, anne adaylarının düzenli sağlık kontrollerini yaptırıp yaptırmadıkları, ailelerin çocuklarına düzenli olarak sağlık kontrolü yaptırıp yaptırmadıkları ve çocukların okula devam edip etmedikleri kontrol edilerek yardımların devam etmesi veya kesilmesi öngörülmektedir (SYDGM, 2007:60). Şartlı Nakit Transferleri Eğitim Yardımları kapsamında verilen yardım miktarları aşağıda yer almaktadır (SYDGM, 2009:30):

- İlköğretime devam eden erkek/ay 20 YTL
- İlköğretime devam eden kız/ay 25 YTL
- Ortaöğretime devam eden erkek/ay 35 YTL
- Ortaöğretime devam eden kız/ay 45 YTL

Şartlı Nakit Transferi kapsamında 2007 yıl sonu itibariyle 224.456.894.66 YTL kaynak aktarılarak toplam 1.757.187 öğrenciye eğitim desteği verilmiştir (SYDGM,2008:88).

Şartlı Nakit Transferi kapsamında yapılan sağlık yardımları kapsamında okul çağı öncesinde düzenli sağlık kontrollerini yaptırmaları şartı ile ailelere çocuk başına 20 YTL ödenmektedir. 2007 yıl sonu itibariyle 999.041 çocuk bu yardımdan yararlanmıştı. Ayrılan kaynak ise 95.943.906 YTL'dir. Gebelik yardımı kapsamında 30.662 anne adayına 665.615 YTL yardım yapılmıştır (SYDGM, 2008:82).

Ülkemizde sekiz yıllık zorunlu eğitim ücretsiz olmakta beraber okul kıyafeti, kırtasiye, ulaşım giderleri aileler için sorun olabilmekte ve çocuklar okula devam edememe riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü özellikle ailelerin bu giderlerini karşılamaya yönelik yardımlar yapmaktadır.

Her eğitim ve öğretim yılının başlangıcında, fakir ve yardıma muhtaç ailelerin ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan çocuklarına kitap dışındaki kırtasiye

siye, önlük, ayakkabı gibi temel okul ihtiyaçlarının karşılanması için 81 il ve 850 ilçemizde kurulu bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına Fondan kaynak gönderilmek suretiyle yürütülen bir yardım programıdır. Bu kapsamda 2008-2009 eğitim öğretim yılının birinci ve ikinci döneminde toplam 230 milyon YTL'lik kaynak SYD vakıflarına aktarılmıştır (SYDGM, 2008).

SYD Fonu kaynaklarıyla yürütülen bir diğer yardım programı da öğle yemeği yardımıdır. Bu program, 1997 yılında başlatılan 8 yıllık temel eğitimdeki taşınmalı eğitim uygulaması kapsamında, okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesi amacıyla 2003-2004 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Program il - ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda 2007 yılı itibariyle 160 milyon YTL kaynak MEB'na aktarılmıştır (SYDGM, 2008).

“Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilerin Okullara Erişiminin Sağlanması İçin Ücretsiz Taşınması Projesi” Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Genel Müdürlüğümüz işbirliği ile 2004-2005 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaktadır. Proje, ilk yıl sadece zihinsel engelli ve otistik engelli öğrencilere yönelik olmasına karşın daha sonra bütün özür grupları (görme, işitme, ortopedik, otistik ve zihinsel) proje kapsamına alınmıştır. Bu proje ile özel eğitime gereksinim duyan özürlü öğrencilerimizin okullarına ücretsiz olarak ulaşmaları sağlanmaktadır. Özürlü öğrencilerin eğitim öğretimini teşvik edilmesi, okula gitme oranlarının artırılması, okullarına daha kolay erişimlerinin sağlanması, ulaşımda yaşadıkları sorunların giderilmesi özürlü öğrencilerimizde okul sevgisinin oluşması, sonuç itibariyle özürlü bireylerin eğitilerek sosyal hayatın her safhasında kendilerine yer bulabilmeleri hedeflenmektedir.

Bu proje kapsamında 2008 yılı Temmuz ayı itibariyle 16,05 Milyon YTL kaynak MEB'na aktarılmıştır (SYDGM, 2008:14).

Taşınmalı sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ula-

şım, barınma vb. ihtiyaçlarına yönelik SYD Vakıflarınca verilen desteklerdir. Öğrenci barınma yardımları kapsamında 2006 yılı içinde 1,546.200 YTL ve 2007 yılında 2.334 öğrenci için 899.706 YTL kaynak kullanılmıştır (SYDGM, 2008:14).

4.2.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü çeşitli nedenlerde korunmaya muhtaç olan çocukların bakımı, eğitimi, topluma kazandırılması ile görevlendirilmiştir. Korunmaya muhtaç çocuklar konusunda gerçekleştirilen çocuk refahı hizmetlerinin temel amacı, bu çocukların ya da ailelerinin karşı karşıya kaldıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmaktır. Bu temel amaca yönelik olarak da şu yardımlar sağlanmaktadır:

- Kendi aileleriyle yaşayan çocuklara ekonomik ve kişisel yardım,
- Aile çevrelerinde yeterli bir bakım bulamayan çocukların aileleri yerine koruyucu aileler bulmak veya ailesi olmayan çocukları evlat edinmek isteyen ailelere vermek,
- Kendi aileleri ve koruyucu aileler tarafından bakılmayan çocukları yetimhane, çocuk müesseseleri ve buna benzer müesseselere yerleştirmek
- Özellikle kendi ailesi yanında kalamayan çocukların koruyucu aile veya müessese bakımı hizmetlerini sağlamak.

Ülkemizde çocuk refahı alanında tüm bu çalışmaların yürütülmesinden sorumlu olan SHCEK aynı zamanda sokakta çalışan ya da çalıştırılan çocuklar ve sokakta yaşayan çocuklara da yardım amaçlı birçok çalışma yürütmektedir. SHCEK tarafından yürütülen hizmetler şu şekilde sıralanmaktadır:

a) Koruyucu aile hizmeti

Koruyucu Aile Hizmeti; çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakılamayan çocukların, kısa veya uzun süreli olarak bakımlarını üstlenen aile ya da kişile-

rin yanında, devlet denetiminde yetiştirilmeleri olarak tanımlanmakta ve bu hizmeti veren aile ya da kişilere koruyucu aile denilmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesinde; çocuğun öncelikle ailesi yanında, bu mümkün olmadığı takdirde ise uygun bir aile ortamı içinde yaşamını sürdürmesi ve gelişmesi hakkına özel bir yer verilmektedir. Ülkemizin de imzalamış olduğu bu sözleşme ile Koruyucu Aile Hizmeti daha da önem kazanmaktadır. Yılda ortalama 100 çocuk koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmektedir (http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/cocuk/Koruyucu_Aile_Hizmetleri.asp).

b) Sokak Çocuklarına / Çalışan Çocuklara Verilen Hizmetler

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda “çocuk ihmali ve istismarı konusunda ivedi tedbirlerin alınması yer almaktadır. Bu çerçevede 2828 sayılı Yasanın 3. maddesi (e) bendine eklenen 6. maddeyi ve 1997 yılında çıkan 572 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara hizmet vermek amacıyla hizmete açılan; “Çocuk ve Gençlik Merkezleri” eşler arası anlaşmazlık, ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlike ile karşı karşıya kalan ve sokakta çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan yatılı veya gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmıştır (<http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/cocuk>).

c) Ayni-Nakdi Yardım Hizmetleri

Temel gereksinimlerini karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere 28.09.1986 tarihinde yürürlüğe giren, 29.12.1993, 10.04.1997, 31.03.2005 ve 01.07.2006 tarihlerinde bazı maddeleri değiştirilen “Ayni Nakdi Yardım Yönetmeliği” hükümleri çerçevesinde sosyal yardım hizmetleri yürütülmektedir.

Yönetmeliğe göre sosyal yardım yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını

karşılایamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde yapılan aynı ve nakdi yardımları kapsamaktadır.

Aynı nakdi yardım hizmetlerinin genel ilkeleri şunlardır (http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/Aynı_Nakdi_Yardımlar/):

- Kişilerin kendi kendilerine yeterli duruma getirilmesi
- Korunmaya muhtaç çocuğa, muhtaç özürlü ve yaşlıya öncelik tanınması
- Yardım talebinin fazla olması durumunda muhtaç olma derecesi, acil olma durumu, başvuru veya tespit sırası dikkate alınması
- Sosyal yardımların, sosyal güvenlik sisteminin boşluklarını dolduracak şekilde planlanıp geliştirilmesi

Aynı ve nakdi yardım hizmetlerinde, ailelerin ekonomik yoksunluğu nedeniyle

1. Korunma kararlı, kuruluştaki bakılan, aynı nakdi yardımla desteklenerek ailesi yanında bakımları sağlanan çocuk ve gençler,
2. Doğal afetler nedeniyle ekonomik yoksunluk içine düşmüş olan aileler veya yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız kalmış kişiler,
3. Korunma kararı olup da yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle Yetiştirme Yurtlarından ayrılan çocuklar,
4. Olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayatı tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan kişiler,
5. Yeterince kurumsal hizmet sunulmadığı için aileleri tarafından bakılan özürlü çocuk ve gençler,
6. Ailenin ekonomik yoksunluğu nedeniyle korunma kararı talep edilen, aynı nakdi yardımla desteklendiği için korunma kararından vazgeçirilerek ailesi tarafından bakılan çocuklara öncelik tanınmaktadır.

Yardımların yapılmasında ve muhtaçlık tespitinde İl ve İlçe Sosyal Hizmetler Müdür ve genel müdürü, Vali ya da Kaymakam taktir yetkisine sahiptir. Sosyal yardım miktarı en yüksek devlet memuru aylığının (ek gösterge dahil) %40 'dır. Bu miktar 2009 yılı Ocak ayı itibariyle 203,32 TL 'dir. Devlet memuru aylığındaki değişmelere göre bu miktarda değişmektedir. (http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/Ayni_Nakdi_Yardimlar/).

4.2.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, çocuk yoksulluğunun bir sonucu olan çocuk işçiliği ile mücadele ederek çocuk yoksulluğunun azaltılmasına dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet veren Çalışan Çocuklar Bölümü tarafından çocuk işçiliğini önlemeye yönelik projeler yürütülmektedir.

Çalışan Çocuklar Bölümü Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) ile işbirliği içerisinde "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması" projesi kapsamında şunlar hedeflenmiştir (http://www.csgeb.gov.tr/calisan_cocuklar/projeler/bolum/bolum.html):

- En kötü biçimlerdeki işlerde çalışan çocukların çalışmasının önlenmesi ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması
- Ailelere mesleki eğitim verilerek iş bulma veya kendi işlerini kurma imkanlarının sağlanması
- Ailelerin sosyal yardım ve hizmetlere ulaşımının sağlanması
- Çalışan çocuklar ve aileleri için eğitim, koruyucu hizmet, rehberlik hizmeti gibi hizmetlerin hazır hale getirilmesi
- Çocukların sağlık kontrollerinden geçirilmesi, ihtiyaç duyulması halinde tedavilerinin yaptırılması
- Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak çalışma yapan kurum ve kuruluşlar ile kamuoyunda duyarlılık yaratma, sahiplenme ve sosyal diyalogun geliştirilmesi
- Çocuk İşçiliği İzleme Sisteminin kurulması

Proje ile çalışan veya çalışma riski bulunan 4209 çocuk tespit edilmiş, bu çocuklardan 3611'i proje kapsamında verilen hizmetlerden (eğitim, beslenme ve giyim desteği) yararlanmıştı. Proje 2007 yılı Kasım ayında sona ermiştir (http://www.csqb.gov.tr/calisan_cocuklar/projeler/bolum/bolum.html).

4.2.4. Milli Eğitim Bakanlığı

Çocukların yoksulluk içinde yetişmesi eğitim hayatına devam edememelerine neden olabilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı yoksulluk nedeni ile çocukların eğitim hayatlarının etkilenmemesi için çeşitli projeler yürütmektedir.

Bu projelerden en önemlisi Milli Eğitim Bakanlığı ile UNICEF'in işbirliği içerisinde yürüttüğü "Haydi Kızlar Okula!" projesidir. Bu projenin temel amacı Türkiye'de ilköğretim çağında olup okula gitmeyen kız çocuklarının okula gitmelerini sağlamaktır. Kız çocuklarının okula gönderilmemesinde birçok toplumsal ve ekonomik etmen rol oynamaktadır. Yoksulluk kız çocuklarının okula gönderilmemesinde önemli engellerden biridir. Bu kampanya ile okullaşma düzeyinin en düşük olduğu 53 ilde kız çocuklarının okula gönderilmesi amaçlanmaktadır.

2005 yılından sonra kampanya sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin desteğini alarak tüm illere yaygınlaştırılmıştır. Kız çocuklarının tamamının örgün eğitim sisteminden yararlanması amacıyla yürütülen kampanyada, okula gidemeyen erkek çocukları da eğitim sistemine katılmıştır. 2006 yılı sonuna kadar 273.447 kız çocuğunun okula gitmediği belirlenmiş, bu çocukların yüzde 81'i olan 222.800 çocuğun eğitime devam etmesi sağlanmıştır (http://www.haydikizlarokula.org/uygulama_sonuc_lari.php).

Okul öncesi Veli-Çocuk Eğitim Programı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen ve dolaylı olarak yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerini azaltmayı hedefleyen bir programdır. Okulöncesi Veli-Çocuk Eğitim Programı ile şunlar hedeflenmektedir (http://oogm.meb.gov.tr/13projeler_veli_cocuk.asp)

- Çocukların fiziksel, sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimlerinin desteklenmesi;
- Sıfır ile altı yaş arasında çocukları olan üç milyon ailenin çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgilerinin artırılması;
- En fazla risk altında olan 400,000 ailenin desteklenip güçlendirilerek çocuk bakımı uygulamalarının geliştirilmesi;
- Çocuk bakım hizmetlerine yönelik sektörler arası bir yaklaşımın desteklenip yaygınlaştırılması

Bu Program çerçevesinde, yoksul ailelerin çocuklarının erken yaşta gelişimlerine destek sağlanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksulluk sadece gelir yetersizliği ile tanımlanamayan bireylerin toplumdan dışlanmalarına neden olan çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluğun nedenleri ve sonuçları çoğunlukla iç içe geçmiştir. Yoksulluğun kısır döngü halinde gelecek kuşaklara transfer edilmesinde de bu durum rol oynamaktadır.

Yoksulluğun bir sonucu olarak ortaya çıkan açlık ve yetersiz beslenme en çok çocukları etkilemektedir. Çocuklar, yoksulluğa bağlı olarak yaşama, büyüme ve gelişme açısından ihtiyaç duydukları olanaklardan yoksun kalmakta, fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimleri olumsuz yönde etkilenmektedir. Dolayısıyla, yoksulluk içinde yetişen çocukların yetişkinliklerinde de yoksullukla karşılaşma riski artmaktadır.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri erken yaşlarda daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Özellikle beyin gelişiminde ilk üç yaş kritik dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde çocukların yetersiz beslenmesi görme, duyu denetimi, dil ve diğer bilişsel beceriler gelişmesini olumsuz etkilemektedir.

Yoksulluk çocukların eğitimlerine devam edememelerine neden olmaktadır. Bu durum kendi potansiyellerini tam olarak gerçekleştiremeyip geleceklerinde de yoksullukla karşılaşma risklerini arttıran önemli bir unsurdur.

Ülkemizdeki çocuk yoksulluğunun çocukların sağlığı ve eğitimi üzerindeki etkileri hakkında bir değerlendirme yapıldığında, yıllar itibariyle Türkiye’de durumun daha iyiye gittiği, fakat gelişmiş ülkeler seviyesine gelinebilmesi için daha fazla çaba gösterilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Çocuk yoksulluğunu önlemeye yönelik politikaların oluşturulmasında yoksulluğu çocukların yetişkinlerden farklı yaşadığı gerçeğinin göz önüne alınması önem taşımaktadır. Çocuk yoksulluğu politika önceliği olarak kabul

edilmeli ve çocukların yüksek yararı düşünülerek çocuk haklarının tanınması gerekmektedir.

Çocuk yoksulluğunun azaltılmasında en önemli adım işsiz ebeveynlerin istihdam edilmesini sağlamaktır. Düzenli bir işe sahip olmak ebeveynlerin çocuklarına sunacağı imkanları arttıran önemli bir unsurdur.

İnsan beyni yaşam boyunca gelişmektedir. Ancak insanın doğuştan getirdiği biyolojik olanakların geliştiği ve çevreyle etkileşime açık olduğu fırsat pencere-leri olarak nitelendirilen “kritik dönemler” bulunmaktadır. Kritik dönemlerde yaşanan gelişmeler ya da duraklamaların izleri yaşam boyu sürmektedir (Hatun, 2002:14). Beynin gelişim sürecinde ilk üç yaş kritik dönemlerden birisidir. Fiziksel ve zihinsel gelişmenin son derece hızla yaşandığı bu dönemde yoksulluğun olumsuz etkilerini azaltacak önlemlerin alınması oldukça önemlidir. Bu dönemde çocukların yetersiz beslenmelerinin önlenmesi amacıyla yoksul ailelere çocukların ihtiyaç duyduğu günlük besin miktarı ve vitamin/mineral gibi çeşitli ihtiyaçlar göz önüne alınarak gıda yardımı yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca ŞNT yardımı yararlanıcısı olan ve 0-6 yaş grubunda çocuk sahibi olan ailelere yönelik gelişimde kritik dönemlerle ilgili bilgilendirici faaliyetlerde bulunulması faydalı olacaktır.

Anne ya da babanın uzun saatler boyunca çalışması çocuğa yeterli zaman ayrılamamasına neden olduğu için, yüksek kaliteli, uygun maliyetli çocuk bakım hizmetleri çocuk yoksulluğunun önlenmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, düşük gelirli ailelerin kreş masraflarının devlet yardımlarıyla karşılanması, işverenlerin ücretsiz/düşük ücretli kreş hizmeti sunması veya özellikle az gelişmiş yörelerdeki işverenlerin çalışanlarına ve ailelerine yönelik sosyal haklar sağlamaları koşuluyla, ilgili devlet kurumları tarafından uygulanacak sübvansiyonlardan yararlandırılması faydalı olacaktır.

Çocukların yoksullukla başa çıkmasına ve sağlıklı bir şekilde gelişmesine yardımcı olan çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurların en önemlileri,

yüksek nitelikli aile ilişkileri, yüksek özgüven, kişinin dilediği sonuca ulaşabileceğine ve ne olursa olsun her şeyin kontrol edilebileceğine olan inancıdır. Bu bağlamda özellikle yoksul bölgelerdeki okullarda aileleri ve çocukları destekleyici psikolojik hizmetler sunulması ve çocuklara özgüven kazandırıcı aktivitelerin yapılması önem taşımaktadır. Ayrıca bu bölgelerde toplum merkezleri aracılığıyla yoksul ailelere destek verilmesinin yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisini azaltmada etkili rol oynayacağı düşünülmektedir.

Yoksulluk aile içi iletişimi olumsuz yönde etkilemekte ve bu durum da çocukların duygusal gelişiminde sorunlara neden olmaktadır. Çocukların ve ailelerin desteklenmesi için sosyal hizmetlere özellikle dezavantajlı bölgelerde yaşayan bireylerin ulaşması sağlanmalıdır. Çocukların özgüven ve özsaygı kazanmasını sağlama, aile ilişkilerini güçlendirme ve çocukların akran gruplarına katılımını sağlama gibi konularda sosyal hizmet programları uygulanmalıdır.

Yoksulluğun bir sonucu olarak ortaya çıkan çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması amacıyla kırsal kesimden kentlere göç eden ailelerin kent yaşamına uyum sağlamaları amacıyla ekonomik açıdan desteklenmeleri kadar ve yeterli bilinç seviyesine ulaştırılmaları ve sosyal yönden desteklenmeleri de önem arz etmektedir.

Sonuç olarak bir değerlendirme yapıldığında, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinin azaltılmasının ve çocukların temel haklarından mahrum kalmadan yetişmesinin, gelecekte fiziksel ve zihinsel açıdan daha sağlıklı bireyler yetişmesine katkıda bulunarak yoksulluğun kuşaklararası transferini engelleyeceği anlaşılmaktadır. Bu durum çocuk odaklı sosyal politikalar geliştirilmesine ve çocuk yoksulluğuyla bütüncül bir yaklaşımla mücadelede edilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Acar, B.Y. ve Öntaş, C.Ö. (2003). "Yoksulluk ve yoksulluğun bir ürünü: Çocuk suçluluğu", Bilgili, A.E ve Altan, İ. (Yayına Haz.), *Yoksulluk*, s.298-313, Deniz Feneri Yayınları: İstanbul

Ahioglu, .(2005). "Yoksulluğun Çocuk Yüzleri", *Kebikeç*, Sayı:19, s.129-140.

Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y. (2002). " Yoksulluk: Terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri" Aktan, C. (Yayına Haz.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, s.39-70, Hak-İş Sendikaları Konfederasyonları: Ankara

Altuntaş, B. (2003). *Mendile, Simite, Çöpe... Ankara'da Sokaklarında Çalışan Çocuklar*. İletişim Yayınları: İstanbul.

Apodaca, C. (2008). "Preventing Child Malnutrition: Health and Agriculture as Determinants of Child Malnutrition", *Journal of Children and Poverty*, sayı.14, no:1, s.21-40.

Atauz, S. (1991). Sanayi Kesiminde Çalışan Çocuklar. *Çocuk İstismarı ve İhmalî. Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi* ,s. 99-104. Ankara.

Avrupa Birliği Politika Çalışmaları Bulguları, Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesi ve Azaltılması, www.yoksulluklamucadele.org/icerik.php.

Aydın, B. (2007). "Gelişimin Doğası", (Ed.) Yeşilyaprak, B., *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Yayınları: Ankara

Binyıl Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu (2005). Devlet Planlama Teşkilatı ve Birleşmiş Milletler Mukim Koordinatörlüğü, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf>.

Brooks-Gunn, J., Duncan, J., G. (1997). *Consequences of Growing up Poor*. Russell Sage Foundation: New York.

Buğra, A. (2005) “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.

Cankurtaran-Öntaş, Ö. (2004). *Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmetin Güçlendirme Yaklaşımı Açısından Suça Yönelen Çocuk-Polis İlişkisi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi-IMF ve Dünya Bankası reformlarının iç yüzü*, Çiviyazıları: İstanbul.

Conticini, A., & Hulme, D. (2007). Escaping Violence, Seeking Freedom: Why Children in Bangladesh Migrate to Street. *Development and Change*, Sayı: 38, s.201-227.

Çoban,İ.A.(2003). “Yoksulluğun Aile Sistemi Üzerindeki Etkileri ve Yoksul Ailelere İlişkin Sosyal Hizmet Müdahalesi ” *Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler*, Onat,Ü.(Yay.Haz.),s.196-205,Aydınlar Matbaacılık:Ankara.

Çukur, C.Ş. (2008). “Yoksulluğun Psikolojisi: Yoksulluğun Sosyal Bilişsel Olarak Yapılandırılması ve Sosyal-Duygusal Sorunlar ile İlişkisi”, Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları,Oktik, N.(Yay.Haz.), s.97-162, Etki Matbaacılık Yayıncılık: İzmir

Dayıoğlu, M. (2007). “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Ölçüm Yöntemleri ve Yoksulluğun Belirleyicileri”. TISK, Sayı: 2, , s.82-105.

Devlet Planlama Teşkilatı (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara

DİE (1999). *Çocuk İşgücü 1999*. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları: Ankara.

Dumanlı, R. (1995b). *Yoksullukla Mücadelede Yeni ve Etkin Bir Sistemin Kurulması*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara

Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*, Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Duyan,Çamur.G. (2006). "*Sosyal Hizmet Bakış Açısından Yoksul Kadınlar: Altın-
dağ Örneği*" Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış
Doktora Tezi ,Ankara.

Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi (1995). Dünya Sosyal Kalkınma Eylem Prog-
ramı Raporu, Kopenhag.

Ekim, B. (2005). Çocuk Yoksulluğu ve Sosyal Devlet, *Birikim*, Sayı:5, s.71-73.

Ekim, B. (2006). Çocuk Yardımları, *Radikal İki*, 01.01.2006.

Esping, G.A. (1996). Altın Çağ Sonrası? Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti
İkilemleri, s.53-101. *Sosyal Politika Yazıları*, Derleyenler, Buğra A.; Keyder, Ç.,
İletişim Yayınları:İstanbul.

Erdoğan, G. (2004). "Yoksulluk Tanımları ve Yoksulluk Araştırmaları". IV.
Aile Şurası Aile ve Yoksulluk Bildirgeleri, s.23-37 T.C. Başbakanlık Aile Araştır-
ma Kurumu Başkanlığı Yayınları: Ankara.

Erjem, Y.(2003). "Türkiye'de büyük kentlerde sokakta çalışan ve/veya yaşa-
yan çocukların sokağa inme nedenleri üzerinde yoksulluk ve aile dinamik-
lerinin etkileri.",*Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler*, Onat,Ü.(Yay.Haz.) s.127-135
,Aydınlar Matbaacılık:Ankara.

Fazlıoğlu, A. ve Dersan, N. (2004). "GAP Bölgesinde Yoksul Çocukları Eği-
time Kazandırma Yönünde Katılımcı Proje Uygulamaları", Eğitim Hakkı ve
Okula Gidemeyen Çocuklar Sempozyumu, 3-4 Aralık 2004, Ankara.

Gökşen, F.; Cemalcılar, Z.; Gürlesel, C.F. (2006)."*Türkiye'de İlköğretim Okul-
larında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar Çalışması*".
Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları: İstanbul.

Gönen,E.,Hablemitoğlu,Ş., Özmete,E. (2004). “Yoksulluk ve Sürdürülebilir Yaşam Kalitesi için Sosyal Hizmetler”,www.geocities.com/hablemitoglu/yoksulluk.htm

Gül,S.S.,Gül, H. (2006). Eğitim Destek Programı olarak “Şartlı Nakit Transferi- ve Yoksullukla Mücadele”, *Yeniden İmece*, Sayı: 12.,s.1-6.

Gül, H. ve Gül, S.S. (2008). “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Oktik, N.(Yay. Haz.), s.57-96, Etki Matbaacılık Yayıncılık: İzmir

Hancı, H. (2002). “Çocuk ve Ergen Suçluluğu”, *Adli Tıp ve Adli Bilimler*, Sayı:11, s.237-263.

Hatun, Ş. (2002). Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. Yılında Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri, Türk Tabipler Birliği: Ankara.

Hatun, Ş., Etiler, N. ve Gönüllü, E. (2003) “ Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, Sayı:46, s. 251-260.

Heinrich, C.J. (2007). Demand and Supply-Side Determinants of Conditional Cash Transfer Program Effectiveness, *World Development*, Sayı: 35, No:1, s.121-143.

Işık, O., Pınarcıoğlu, M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Yayınları: İstanbul.

İlik, B. (1990). “Yoksulluğun Temel Belirleyicileri”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara,

İnsel, A. (2001). “İki yoksulluk tanımı ve bir öneri” ., *Toplum ve Bilim*, Sayı:89, s.62-72

Janvry,A., Finan, F., Sadouiet, E., Vakis, R. (2006). Can conditional cash transfer programs serve as safety nets in keeping children at school and from working when exposed to shocks? *Journal of Development Economics*, Sayı:79, s.349-373

Kabasakal, M. (1998). "Türkiye'de yoksulluk, sosyo-ekonomik politikalar ve sivil toplum". s.31-35. *Yoksulluğu Önleme Stratejileri Sivil Toplum Kuruluşları Diyaloğu*, Boyut Yayınevi: İstanbul

Kale, N. (2003). İnsan Hakları Bağlamında Yoksulluk, .Yay.Haz., Bilgili,A.E ve Altan,İ., *Yoksulluk*, s.70-79, Deniz Feneri Yayınları:İstanbul.

Karataş, K. (2003). "Yoksullukla Mücadele, Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Yardımlar". *Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri*, Yay. Haz. Erdost, G., Buluş Matbaacılık: Ankara.

Karatay,A.,Laçın,A.,Yiğit,T.,ve Pala,H.(2003). "Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar", Yay.Haz. Bilgili,A.E ve Altan,İ., *Yoksulluk*, s.254-272, Deniz Feneri Yayınları:İstanbul.

Kodrzycki, Y. (2002). *Social and Nonmarket Benefits From Education in An Advanced Economy*, Conference Series 47 Education in the 21st Century: Meeting the Challenges of a Changing World. Federal Reserve Bank of Boston Publishing, Boston.

Kopoka, A.P. (2000). *The Problem of Street Children in Africa: An Ignored Tragedy*. University of Dar-Es-Salaam, Institute of Development Studies, Tanzania.

Koşar, G., N. (2000) *Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet)*. Şafak Matbaacılık: Ankara

Koşar, G., N. (1992) *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*. Yargıçoğlu Matbaası: Ankara

Kozcu, Ş. (1991). Çıraklarla İlgili Bir Ön Çalışma, *Çocuk İstismarı ve İhmali. Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi*, s. 91-97, Ankara.

Kulaksızoğlu, A. (2003). "Çocukluktaki Yetersiz ve Kötü Beslenme ile Yoksulluğun İlişkisi", Yay.Haz., Bilgili,A.E ve Altan,İ. *Yoksulluk*, s.318-329, Deniz Feneri Yayınları:İstanbul

Lewis, O. (1966). *La Vida: A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty- San Juan and New York*, Vintage Boks: New York.

Liaw, F. & Brooks-Gunn, J.A. (1994). Cumulative Familial Risks and Low-Birth Weight Children's Cognitive and Behavioral Development, *Journal of Clinical Child Psychology*, Sayı:23, s.360-372.

Lichter, D. (1997). "Poverty and Inequality Among Children". *Annual Review of Sociology*, Sayı:23,s.121-145.

Mayer, S. (2003). What Money Can't Buy: Family Income and Children's Life Chances, s.77-82, *Wealth and Poverty in America* (ed: Conley, D.). Blackwell:US.

Myers, G.M. (1990). *Erken Çocukluk Eğitiminde Farklı Modeller*. Seminer bildirimleri,UNICEF: İstanbul

National Action Plan of United Kingdom on Social Inclusion (2003). www.direct.uk.gov

Oktik, N. (2008). "Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bakış", Oktik, N.(Yay. Haz.), *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, ss.21-56, İzmir:Etki Matbaacılık Yayıncılık.

Orme, C.T., Cain, S.,D. (2006). "Poverty and the Daily Lives of Infants". *Journal of Children and Poverty*, Sayı:12, s. 1-20.

Özbek, O. (2001). "Dünya'da ve Türkiye'de Gelir Yoksulluğu ve İnsani Yoksulluğun Analizi ve Çözüm Önerileri" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir,

Özbudun, S. (2002). "Küresel bir -Yoksulluk Kültürü-mü?" Özdek,Y. (Yayına Haz.), *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* ,s.53-69, TODAİE Yayınları: Ankara

Özgün, Ö., Özgün, Ö. (2003). Ekonomik Yoksulluğun Aile Üzerindeki Etkileri: Babanın Rolüne Bakış. s.359-367, *Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003* (2. Cilt).

Platt, L. (2005). *Discovering Child Poverty*. Policy Pres:Bristol.

Redmond, G. (2008). "Child poverty and child rights: Edging towards a definition", *Journal of Children and Poverty*, Sayı:14, cilt:1,s. 63 – 82.

Rodgers, Y. V. , Milewska, M. (2007). "Food Assistance Through The School System", *Journal of Children and Poverty*, Sayı:13, cilt:1, s. 75 – 95.

Skoufias, E. (2007). Poverty Alleviation and Consumption Insurance: Evidence from Progresia in Mexico, *The Journal of Socio-Economics*, Sayı:36, s.630-649.

Şahin, L., Yıldırım, K. (2007). "Yoksullukla Mücadele Mikro Kredi Modeli: Bangladeş ve Türkiye Uygulamaları" *Cahit Talas Anısına Güncel Politika Tartışmaları*, s.601-610, Berrin Ceylan Ataman (Yayına Haz.),Ankara Üniversitesi Basımevi :Ankara.

Şenocak, O. (2005). Korunmaya muhtaç çocuklar:İstanbul yetiştirme yurtları üzerine bir alan araştırması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şenşes, F. (1999)."Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Sayı: 26, cilt :3, s.427-451.

Şimşek, Z. ve Erol, N. (2003). Yoksulluk: Çalışan Çocuklarda Yeterlik Alanları Davranış ve Duygusal Sorunlar. *Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Sempozyumu* (2. Cilt). s.349-358.

Şimşek, Z.; Kurçer, M.; Kayahan, M.; Ersin, F.; Gözükar, F. (2004). "Yoksulluk ve Çocuklarda Büyüme-Gelişme". *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Sayı:4,s.73-82.

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2007 yılı *Faaliyet Raporu*.

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2003-2008 (Ağustos) *Sosyal Yardım ve Proje Destekleri İstatistikleri*.

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, *Sosyal Riski Azaltma Projesi Faaliyet Raporu*, 2007.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2004). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.

Uluğtekin, S. (1991). *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*. Ankara.

UNICEF (2000). *Poverty Reduction Begins With Children*. New York

UNICEF (2001). *The State of the World's Children 2001*. New York

UNICEF (2002). *Poverty and Children: Lessons of the 90s for Least Developed Countries*. New York

UNICEF (2005). *The State of the World's Children 2005*. New York

UNICEF (2005). "Zengin Ülkelerde Çocuk Yoksulluğu" *Innocenti Report Card No.6*. Innocenti Araştırma Merkezi, Floransa.

UNICEF (2006). Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesi Konferansı Raporu, 12-13 Haziran 2006 , Ankara.

Ünal, G. (2004). "Türkiye'de Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluk Araştırmaları". IV. *Aile Şurası Aile ve Yoksulluk Bildirgeleri*, s.13-22, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları

Ünal, H. (2008). "Yoksul Olmak Suç İşlemek için Yeterli mi", Oktik, N. (Yay. Haz.), *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, s.327-361, Etki Matbaacılık Yayıncılık: İzmir

Veale, A., Dona, G. (2003). Street Children and Political Violence: A Socio Demographic Analysis of Street Children in Rwanda, *Child Abuse & Neglect*, Sayı:27, s. 253-269.

Wagne, U.R. (2007). Multidimensional Poverty: An alternative measurement approach for the United States, *Social Science Research*, www.elsevier.com/locate/ssresearch, 1-22.

Walker, S.P., Wach, D.T., Gardner, M.J., Lozoff, B., Wasserman, A., Pollitt, E., Carter, J. (2007). Child development: risk factors for adverse outcomes in developing countries, *Child development in developing countries* ,Sayı.369,s. 145-157.

Wolf, W.(2006).Çocuk Yoksulluğu Konusunda Avrupa Perspektifi, 12 Haziran 2006, Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesi Konferansı, Ankara.

Zastrow,C.(1991). *Social Problems: Issues and Solutions*,Chicago:Nelson-Hall.

İnternet Siteleri

http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/cocuk/Koruyucu_Aile_Hizmetleri.asp, erişim 06.02.2009

http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/Ayni_Nakdi_Yardimlar/, erişim 06.02.2009

http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.htm, erişim 15.01.2009.

http://www.unicef.org/turkey/pc/_he7.html, erişim 15.01.2009.

http://www.cocukvakfi.org.tr/sayisal_rapor2.htm#1, erişim 18.01.2009.

<http://www.gap.gov.tr/Turkish/Sosprj/yoksulc.pdf>